ПВНЗ «ЄВРОПЕЙСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ»

КАФЕДРА ПРАКТИЧНОЇ ТА КЛІНІЧНОЇ ПСИХОЛОГІЇ

СПЕЦІАЛЬНІСТЬ 053 «ПСИХОЛОГІЯ»

ОСВІТНЬО-ПРОФЕСІЙНА ПРОГРАМА «ПРАКТИЧНА ПСИХОЛОГІЯ»

ВИПУСКНА КВАЛІФІКАЦІЙНА БАКАЛАВРСЬКА РОБОТА

на тему:

САМОРЕГУЛЯЦІЯ ОСОБИСТОСТІ У КОНФЛІКТНІЙ СИТУАЦІЇ

Студентка _____ **Раскалєй Анна Олексіївна**
(підпис)

Науковий керівник _____ **Крюкова О.В.**
(підпис) Кандидат психологічних наук, доцент.

Допущено до захисту «_____» _____ 2026 р.

Завідувач кафедри _____ Дроботько І.Д., доктор філософії
(підпис)

Декан факультету _____ Кошіль О.П.
(підпис)

Завідувач навчальної частини _____ Уліщенко В.В.
(підпис)

Київ – 2026

ПВНЗ «ЄВРОПЕЙСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ»

КАФЕДРА ПРАКТИЧНОЇ ТА КЛІНІЧНОЇ ПСИХОЛОГІЇ

СПЕЦІАЛЬНІСТЬ 053 «ПСИХОЛОГІЯ»

ОСВІТНЬО-ПРОФЕСІЙНА ПРОГРАМА «ПРАКТИЧНА ПСИХОЛОГІЯ»

ЗАВДАННЯ

на випускну кваліфікаційну бакалаврську роботу студента (ки):

Раскалєй Анні Олексіївні

1. Тема роботи Саморегуляція особистості у конфліктній ситуації

2. Затверджена наказом по університету від «08» 10 2025 р. № 191-п.1

3. Цільова установка на вихідні дані до роботи Теоретично обґрунтувати проблему саморегуляції особистості у конфліктній ситуації та емпірично дослідити особливості її прояву у дітей молодшого шкільного віку

4. Перелік графічного матеріалу (з точним визначенням обов'язкових креслень)

5. Консультанти по роботі, із зазначенням розділів, що їх стосуються:

Розділ	Науковий керівник	Підпис, дата	
		Завдання видав	Завдання отримав
1	Крюкова О.В.	26.01.2026	26.01.2026
2	Крюкова О.В.	23.02.2026	23.02.2026
3	Крюкова О.В.	16.03.2026	16.03.2026

6. Зміст випускної кваліфікаційної бакалаврської роботи (перелік питань)

1.Проаналізувати проблему саморегуляції та дослідити конфліктну поведінку дітей. 2.Визначити механізми саморегуляції. 3.Провести емпіричне дослідження та встановити взаємозв'язок показників. 4.Запропонувати практичні рекомендації.

7. Календарний план виконання випускної кваліфікаційної бакалаврської роботи

№ з/п	Назва етапів випускної кваліфікаційної бакалаврської роботи	Термін виконання етапів випускної кваліфікаційної бакалаврської роботи	
		За планом	Фактично
1.	Обрання теми випускної кваліфікаційної бакалаврської роботи (ВКБР)	12.08.2025	19.09.2025
2.	Опрацювання літератури та інших джерел для написання ВКБР	29.09.2025	31.12.2025
3.	Виконання 1 розділу ВКБР	26.01.2026	20.02.2026
4.	Виконання 2 розділу ВКБР	23.02.2026	13.03.2026
5.	Виконання 3 розділу ВКБР, висновки	16.03.2026	03.04.2026
6.	Передзахист ВКБР	04.05.2026	15.05.2026
7.	Проведення перевірки на плагіат ВКБР	04.05.2026	15.05.2026
8.	Відгук керівника, рецензія	04.05.2026	08.05.2026

8. Дата видачі завдання «10» жовтня 2025 р.

Керівник _____
(підпис)

Завдання прийняв до виконання _____
(підпис)

ЗМІСТ

ВСТУП 5
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ САМОРЕГУЛЯЦІЇ ОСОБИСТОСТІ У КОНФЛІКТНІЙ СИТУАЦІЇ.....8
1.1. Поняття та структура саморегуляції особистості 8
1.2. Психологічні особливості саморегуляції у молодшому шкільному віці 12
1.3. Психологічна характеристика конфлікту та конфліктної ситуації 16
1.4. Стратегії поведінки у конфлікті та їх зв'язок із саморегуляцією 20
Висновки до розділу 1 24
РОЗДІЛ 2 ОРГАНІЗАЦІЯ ТА МЕТОДИКА ЕМПІРИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ.....26
2.1. Організація та методика емпіричного дослідження 26
2.2. Аналіз та інтерпретація результатів дослідження 36
Висновки до розділу 2 41
РОЗДІЛ 3 АНАЛІЗ РЕЗУЛЬТАТІВ ДОСЛІДЖЕННЯ ТА ПРАКТИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ.....43
3.1. Програма розвитку навичок саморегуляції у конфліктних ситуаціях у дітей молодшого шкільного віку 43
3.2. Практичні рекомендації щодо розвитку саморегуляції у конфліктних ситуаціях у молодших школярів 48
Висновки до розділу 3 51
ВИСНОВКИ 53
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ 55
ДОДАТКИ 57

ВСТУП

Актуальність теми дослідження полягає у тому, що проблема саморегуляції особистості є однією з ключових у сучасній психологічній науці, оскільки здатність людини керувати власними емоціями, поведінкою та діяльністю визначає ефективність її соціальної взаємодії, навчальної діяльності та особистісного розвитку. Особливої значущості ця проблема набуває у контексті конфліктних ситуацій, які є невід'ємною складовою міжособистісного спілкування.

Молодший шкільний вік є сенситивним періодом для формування навичок саморегуляції. У цей період відбувається інтенсивний розвиток довільності психічних процесів, формування вольової сфери, становлення моральних норм і соціально прийнятних способів поведінки. Водночас учні початкової школи активно включаються в систему міжособистісних взаємин, що неминуче супроводжується виникненням конфліктів. Причинами конфліктних ситуацій у молодшому шкільному віці можуть бути боротьба за лідерство, нерозвиненість комунікативних умінь, імпульсивність, недостатній рівень емоційного контролю.

Уміння конструктивно поводитися в конфліктній ситуації безпосередньо пов'язане з рівнем сформованості саморегуляції. Дитина, яка здатна контролювати власні емоції, усвідомлювати наслідки своїх дій та обирати адекватні способи реагування, демонструє більш адаптивну поведінку у складних соціальних обставинах. Натомість недостатній розвиток саморегуляційних механізмів може зумовлювати агресивність, уникнення взаємодії, підвищену тривожність або конфліктність.

Аналіз наукових джерел свідчить про те, що проблема саморегуляції розглядалася у різних теоретичних підходах - діяльнісному, когнітивному, особистісному. Дослідники підкреслюють системний характер саморегуляції, її зв'язок із мотиваційною, емоційною та вольовою сферами особистості. Водночас питання особливостей прояву саморегуляції саме у конфліктних

ситуаціях у молодшому шкільному віці потребує подальшого емпіричного уточнення.

Сучасна початкова школа орієнтована не лише на засвоєння знань, а й на формування соціально компетентної особистості, здатної до ефективної взаємодії та самоконтролю. У цьому контексті дослідження взаємозв'язку між рівнем саморегуляції та особливостями поведінки дітей у конфліктній ситуації є актуальним як у теоретичному, так і в практичному аспекті.

Таким чином, **актуальність** теми зумовлена:

– необхідністю формування у молодших школярів навичок конструктивної поведінки у конфліктних ситуаціях;

– значущістю саморегуляції як чинника психологічної адаптації;

– потребою в емпіричному дослідженні особливостей саморегуляції у дітей молодшого шкільного віку.

Об'єкт дослідження – саморегуляція особистості.

Предмет дослідження – особливості саморегуляції особистості у конфліктній ситуації в молодшому шкільному віці.

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати та емпірично дослідити особливості саморегуляції особистості у конфліктній ситуації у дітей молодшого шкільного віку.

Відповідно до поставленої мети визначено такі **завдання** дослідження:

1. Проаналізувати наукові підходи до розуміння саморегуляції особистості.
2. Розкрити психологічну характеристику конфліктної ситуації в молодшому шкільному віці.
3. Визначити основні механізми та стратегії саморегуляції у конфлікті.
4. Провести емпіричне дослідження рівня саморегуляції учнів 4 класу.
5. Виявити взаємозв'язок між рівнем саморегуляції та стратегіями поведінки у конфліктній ситуації.
6. Розробити практичні рекомендації щодо розвитку саморегуляції у молодших школярів.

Гіпотеза дослідження полягає в припущенні, що учні з вищим рівнем розвитку саморегуляції частіше обирають конструктивні стратегії поведінки у конфліктній ситуації (співпраця, компроміс), тоді як учні з нижчим рівнем саморегуляції схильні до неконструктивних стратегій (суперництво, уникнення, пристосування).

Методи дослідження:

– теоретичні: аналіз, синтез, узагальнення наукових джерел з проблеми дослідження;

– емпіричні: психодіагностичні методики для визначення рівня саморегуляції та особливостей поведінки у конфлікті;

– кількісний та якісний аналіз результатів;

– методи математичної статистики для обробки отриманих даних.

Емпірична база дослідження. Дослідження проводилося серед учнів 4 класу закладу загальної середньої освіти. У вибірку увійшли 38 дітей віком 9–10 років.

Практичне значення роботи полягає у можливості використання отриманих результатів практичними психологами, педагогами та класними керівниками з метою розроблення заходів, спрямованих на формування навичок саморегуляції та конструктивної поведінки у конфліктних ситуаціях.

Структура роботи зумовлена логікою дослідження і складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків.

РОЗДІЛ 1
ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ САМОРЕГУЛЯЦІЇ ОСОБИСТОСТІ У КОНФЛІКТНІЙ СИТУАЦІЇ

1.1. Поняття та структура саморегуляції особистості

У сучасній психологічній науці проблема саморегуляції особистості є однією з найбільш актуальних, оскільки вона безпосередньо пов’язана зі здатністю людини керувати власною поведінкою, емоційними станами та діяльністю. Саморегуляція виступає важливим механізмом забезпечення ефективної життєдіяльності людини, її соціальної адаптації та гармонійної взаємодії з іншими людьми. Особливого значення вона набуває у ситуаціях міжособистісної взаємодії, де виникають різні суперечності та конфлікти, що потребують від людини здатності контролювати власні емоції та обирати адекватні способи поведінки [7, с. 15].

У психологічній літературі існує значна кількість підходів до визначення поняття саморегуляції. У загальному розумінні саморегуляція розглядається як здатність особистості свідомо керувати власними психічними процесами, емоційними станами та поведінкою відповідно до поставлених цілей і вимог соціального середовища. Вона передбачає активну участь людини у власній діяльності, здатність планувати свої дії, контролювати їх виконання та оцінювати результати [2, с. 45].

Згідно з поглядами С. Максименка, саморегуляція є важливим компонентом розвитку особистості, який забезпечує організацію та управління поведінкою людини. Дослідник підкреслює, що саморегуляція дозволяє людині усвідомлювати власні дії, аналізувати їх наслідки та вносити необхідні корективи у свою діяльність. Таким чином, саморегуляція виступає механізмом, що забезпечує цілеспрямованість і ефективність поведінки особистості.

М. Боришевський розглядає саморегуляцію як складний психічний процес, який включає усвідомлення власних потреб, мотивів та цілей

діяльності. На його думку, саморегуляція пов’язана із здатністю особистості контролювати свої дії, оцінювати їх відповідність поставленим цілям та змінювати поведінку у разі необхідності. Такий підхід підкреслює активну роль особистості у процесі регуляції власної поведінки [1, с. 20].

У працях Т. Титаренко саморегуляція розглядається як важливий показник психологічної зрілості особистості. Дослідниця зазначає, що саморегуляція забезпечує гармонізацію внутрішнього світу людини, сприяє усвідомленню власних переживань та допомагає ефективно долати життєві труднощі. Здатність до саморегуляції дозволяє людині контролювати свої емоції, стримувати імпульсивні реакції та приймати зважені рішення у складних життєвих ситуаціях [19, с. 50].

У сучасній психології саморегуляція розглядається як багатокомпонентний процес, який включає різні психічні механізми та елементи. Дослідники зазначають, що саморегуляція забезпечує цілеспрямованість поведінки людини, її здатність адаптуватися до змінних умов діяльності та підтримувати внутрішню рівновагу.

Важливим аспектом вивчення саморегуляції є визначення її структури. У науковій літературі виділяють кілька основних компонентів саморегуляції, які взаємодіють між собою та забезпечують ефективне управління поведінкою людини. Найчастіше до структури саморегуляції відносять такі компоненти: цілепокладання, планування діяльності, програмування дій, контроль за виконанням діяльності та оцінку результатів.

Першим компонентом структури саморегуляції є цілепокладання. Воно передбачає усвідомлення людиною мети своєї діяльності та формування наміру досягти певного результату. Цілепокладання відіграє важливу роль у процесі організації поведінки, оскільки саме мета визначає напрямок діяльності та мотивує людину до виконання певних дій.

Другим важливим компонентом саморегуляції є планування діяльності. У процесі планування особистість визначає шляхи досягнення поставленої мети, аналізує умови діяльності та обирає найбільш ефективні способи

реалізації своїх намірів. Планування дозволяє людині передбачати можливі труднощі та заздалегідь підготуватися до їх подолання.

Третім компонентом структури саморегуляції є програмування діяльності. Цей процес передбачає створення певної послідовності дій, необхідних для досягнення поставленої мети. У ході програмування людина визначає конкретні кроки, які потрібно виконати, встановлює порядок їх реалізації та організовує свою діяльність відповідно до запланованої програми.

Важливу роль у структурі саморегуляції відіграє контроль за виконанням діяльності. Контроль передбачає постійне відстеження результатів власних дій та порівняння їх із поставленими цілями. Завдяки контролю людина може своєчасно виявляти помилки або відхилення від запланованих результатів та вносити необхідні зміни у свою поведінку.

Завершальним компонентом саморегуляції є оцінка результатів діяльності. На цьому етапі особистість аналізує отримані результати, оцінює ефективність власних дій та робить висновки щодо подальшої поведінки. Оцінка результатів сприяє накопиченню досвіду та формуванню здатності до самовдосконалення.

Крім когнітивних процесів, важливу роль у саморегуляції відіграє емоційна регуляція. Емоційна саморегуляція передбачає здатність людини усвідомлювати власні емоції, контролювати їх прояви та керувати емоційними реакціями. Особливо важливим цей аспект є у ситуаціях міжособистісної взаємодії, коли сильні емоційні переживання можуть впливати на поведінку людини [4, с. 476].

Саморегуляція також пов’язана з розвитком таких особистісних якостей, як відповідальність, самодисципліна, наполегливість, здатність до самоконтролю та рефлексії. Ці якості сприяють формуванню зрілої особистості, здатної усвідомлено керувати власною поведінкою та ефективно взаємодіяти з іншими людьми.

Слід зазначити, що формування саморегуляції відбувається поступово у процесі розвитку людини та значною мірою залежить від умов виховання,

соціального середовища та індивідуальних особливостей особистості. У дитячому віці важливу роль у формуванні саморегуляції відіграють дорослі, які допомагають дитині навчитися контролювати свої дії, дотримуватися правил поведінки та керувати власними емоціями [19, с. 52].

У молодшому шкільному віці відбувається активний розвиток механізмів саморегуляції. Діти поступово навчаються планувати свою діяльність, контролювати виконання завдань, оцінювати результати своєї роботи та регулювати власну поведінку відповідно до вимог навчальної діяльності. У цей період формується основа довільної поведінки, що є важливою передумовою подальшого розвитку особистості та формування навичок емоційного інтелект.

Особливе значення в молодшому шкільному віці має розвиток когнітивних і емоційних складників саморегуляції. Діти поступово засвоюють навички самоконтролю, що дозволяють їм усвідомлено керувати власними емоційними реакціями, співвідносити поведінку з нормами групи та правилами школи. Активний розвиток цих навичок сприяє формуванню конструктивної поведінки, зниженню конфліктності у взаємодії з однолітками та підвищенню успішності у навчальній діяльності [10, с. 50].

Таким чином, саморегуляція у молодших школярів є складним психічним процесом, що включає систему взаємопов’язаних компонентів: постановку цілей, планування діяльності, програмування дій, контроль за виконанням та оцінку результатів. Розвинена саморегуляція сприяє ефективній адаптації до соціального середовища, конструктивній взаємодії з іншими людьми та иттєвих обставинах.

Крім того, розвиток саморегуляції на цьому етапі є тісно пов’язаним із педагогічним середовищем, зокрема із використанням інтегрованого навчання, яке дозволяє поєднувати навчальні та виховні цілі. За допомогою ігор, вправ на самоконтроль та емоційне відображення ситуацій у навчальному процесі діти отримують можливість практично відпрацьовувати навички регуляції поведінки та емоцій [4, с. 365].

1.2. Психологічні особливості саморегуляції у молодшому шкільному віці

Молодший шкільний вік є важливим етапом у розвитку особистості дитини, оскільки саме в цей період відбуваються значні зміни у її психічному розвитку, формуються нові форми поведінки, розвиваються пізнавальні процеси та соціальні навички. Перехід дитини до навчальної діяльності супроводжується підвищенням вимог до її поведінки, організованості та здатності контролювати власні дії. У зв'язку з цим особливого значення набуває розвиток саморегуляції, яка забезпечує здатність дитини керувати своєю поведінкою, емоційними реакціями та діяльністю [20, с. 158].

Молодший шкільний вік охоплює період приблизно від 6-7 до 10-11 років. У цей час провідною діяльністю дитини стає навчальна діяльність, яка вимагає від неї сформованості довільної поведінки, здатності зосереджувати увагу, планувати свої дії та контролювати результати діяльності. Саме тому розвиток саморегуляції є важливою умовою успішного навчання та соціалізації молодших школярів.

Дослідники зазначають, що у молодшому шкільному віці відбувається активне формування довільності психічних процесів. Якщо у дошкільному віці поведінка дитини значною мірою визначається емоційними імпульсами та безпосередніми бажаннями, то з початком навчання у школі дитина поступово навчається підпорядковувати свою поведінку певним правилам та вимогам. Вона починає усвідомлювати необхідність виконання навчальних завдань, дотримання дисципліни та відповідальності за результати своєї діяльності.

Особливо важливим у цьому віці є розвиток емоційної саморегуляції. Діти вчаться контролювати свої емоційні реакції, стримувати імпульсивні вчинки та адекватно реагувати на невдачі або конфлікти. Цей процес стимулюється як педагогічним середовищем, так і взаємодією з однолітками,

що створює умови для формування стійких навичок поведінки та адаптації до соціальних норм [16, с. 80].

Таким чином, психологічні особливості саморегуляції у молодшому шкільному віці включають взаємопов'язане формування когнітивних, поведінкових та емоційних компонентів, що забезпечують здатність дитини до усвідомленого управління своєю діяльністю, поведінкою та емоційними станами у навчальному та соціальному середовищі.

Важливу роль у розвитку саморегуляції молодших школярів відіграє формування довільної поведінки. Довільна поведінка передбачає здатність дитини свідомо контролювати свої дії, стримувати імпульсивні реакції та діяти відповідно до поставленої мети. У процесі навчальної діяльності діти поступово навчаються планувати виконання завдань, контролювати свої дії та оцінювати результати роботи [6, с. 158].

Однією з важливих психологічних особливостей молодшого шкільного віку є розвиток самоконтролю. Самоконтроль проявляється у здатності дитини перевіряти правильність виконання завдань, оцінювати власні дії та виправляти допущені помилки. У процесі навчання діти поступово засвоюють різні способи самоперевірки, що сприяє розвитку їхньої самостійності та відповідальності.

Ще одним важливим аспектом розвитку саморегуляції у молодших школярів є формування вольових якостей. До таких якостей належать наполегливість, витримка, дисциплінованість, здатність долати труднощі та доводити розпочату справу до кінця. Саме розвиток вольових якостей дозволяє дитині контролювати свої емоції та поведінку, що є важливою умовою ефективної саморегуляції [11, с. 35].

У молодшому шкільному віці значну роль у розвитку саморегуляції відіграє емоційна сфера. Діти цього віку вже здатні усвідомлювати свої емоційні переживання, однак не завжди можуть ефективно контролювати їх прояви. Часто молодші школярі реагують на різні ситуації емоційно та імпульсивно, що може призводити до виникнення конфліктів з однолітками

або дорослими. Саме тому важливим завданням педагогів і батьків є формування у дітей уміння розпізнавати власні емоції та керувати ними [19, с. 112].

З розвитком емоційної сфери у молодшому шкільному віці також пов’язаний розвиток емпатії - здатності розуміти емоційний стан інших людей та співпереживати їм. Формування емпатії сприяє розвитку соціальних навичок дітей, покращує взаємини з однолітками та знижує рівень конфліктності у дитячому колективі.

Суттєвим чинником розвитку саморегуляції у молодших школярів є соціальне середовище, зокрема шкільний колектив. Саме у процесі взаємодії з однолітками діти набувають досвіду спілкування, навчаються враховувати інтереси інших людей, домовлятися та вирішувати суперечності. Водночас у шкільному колективі можуть виникати різноманітні конфліктні ситуації, що вимагають від дітей уміння контролювати свої емоції та обирати адекватні способи поведінки [22, с. 268].

У молодшому шкільному віці ще не всі діти володіють достатнім рівнем саморегуляції. Деякі з них можуть проявляти імпульсивність, нетерпимість, схильність до агресивних реакцій або труднощі у контролі емоцій. Такі особливості можуть призводити до конфліктів у спілкуванні з однолітками. Саме тому важливим завданням педагогічної діяльності є розвиток у дітей навичок емоційної саморегуляції та конструктивної взаємодії [10, с. 47].

Слід зазначити, що формування саморегуляції у молодшому шкільному віці відбувається у тісному зв’язку з розвитком самосвідомості. Діти починають усвідомлювати власні можливості, оцінювати свої успіхи та невдачі, формувати уявлення про себе як про суб’єкта діяльності. Самосвідомість сприяє формуванню здатності до самоконтролю та саморегуляції. Разом із цим у дітей розвиваються рефлексивні навички - здатність аналізувати свої дії та емоційні стани, робити висновки про їх ефективність та коригувати поведінку у майбутньому. Це забезпечує

поступове формування внутрішньої самостійності та відповідальності за власні дії.

Важливу роль у розвитку саморегуляції відіграє навчальна діяльність, яка передбачає виконання різноманітних завдань, дотримання правил та вимог, взаємодію з учителем і однолітками. У процесі навчання діти поступово опановують навички організації власної діяльності, планування часу, контролю за виконанням завдань та оцінювання результатів роботи. Окрім цього, навчальна діяльність стимулює розвиток когнітивних компонентів саморегуляції: здатності встановлювати цілі, передбачати послідовність дій та оцінювати доцільність обраних стратегій.

Крім того, розвиток саморегуляції значною мірою залежить від педагогічного впливу вчителя. Учитель може сприяти формуванню саморегуляції, створюючи умови для розвитку самостійності дітей, заохочуючи їх до відповідальності за результати діяльності, підтримуючи позитивну атмосферу у класному колективі та навчаючи дітей конструктивних способів вирішення конфліктів [3, с. 268]. Педагогічні стратегії, такі як моделювання поведінки, стимулювання самооцінки та поступове ускладнення завдань, сприяють формуванню стійких навичок самоконтролю і емоційної стабільності.

Не менш важливу роль у формуванні саморегуляції відіграє сімейне виховання. Батьки, які приділяють увагу розвитку самостійності дитини, підтримують її у складних ситуаціях та допомагають усвідомлювати власні емоції, сприяють формуванню у дитини здатності до самоконтролю та емоційної регуляції [18, с. 167]. Позитивний сімейний досвід, який включає підтримку, заохочення до обдуманих рішень та можливість робити власний вибір, стимулює розвиток довільності поведінки та навичок саморегуляції.

Таким чином, молодший шкільний вік є важливим періодом формування механізмів саморегуляції. У цей час відбувається розвиток довільної поведінки, самоконтролю, вольових якостей, емоційної регуляції та соціальних навичок. Рівень розвитку саморегуляції у молодших школярів

значною мірою визначає їхню здатність ефективно взаємодіяти з іншими людьми, долати труднощі та конструктивно вирішувати конфліктні ситуації [21, с. 458]. Діти, які мають високий рівень саморегуляції, легше адаптуються до змінних умов навчального процесу, здатні планувати власну діяльність, передбачати наслідки своїх дій та конструктивно реагувати на стресові ситуації. Це створює основу для подальшого успішного соціального та емоційного розвитку, формує впевненість у власних можливостях та забезпечує здатність ефективно вирішувати проблеми у навчанні і спілкуванні.

Отже, формування саморегуляції у молодшому шкільному віці є важливим завданням освітнього процесу, оскільки воно сприяє гармонійному розвитку особистості дитини, підвищує ефективність навчальної діяльності та забезпечує формування навичок конструктивної поведінки у міжособистісних взаєминах.

1.3. Психологічна характеристика конфлікту та конфліктної ситуації

У процесі взаємодії між людьми нерідко виникають ситуації, пов’язані з розбіжністю інтересів, поглядів, цінностей або потреб. Такі ситуації можуть призводити до виникнення конфліктів, які є невід’ємною частиною соціального життя людини. Конфлікти виникають у різних сферах діяльності: у сім’ї, навчальному середовищі, професійній діяльності, а також у міжособистісних відносинах [25, с. 456]. У зв’язку з цим проблема конфлікту та його впливу на поведінку людини є важливим предметом дослідження у психології.

У науковій літературі поняття конфлікту трактується по-різному. Загалом конфлікт розглядається як зіткнення протилежних інтересів, поглядів або позицій між окремими людьми чи групами людей. Конфлікт виникає тоді, коли сторони не можуть досягти взаєморозуміння або погодження щодо певної проблеми чи ситуації.

На думку багатьох дослідників, конфлікт є складним соціально-психологічним явищем, яке включає емоційні, когнітивні та поведінкові компоненти. Психологи зазначають, що конфлікт не завжди має виключно негативний характер. У деяких випадках він може сприяти розвитку особистості, покращенню взаємин та пошуку нових шляхів вирішення проблем. Водночас неконструктивні конфлікти можуть призводити до погіршення взаємин між людьми, виникнення агресії, образ та інших негативних емоцій [14, с. 144].

У психологічній науці також використовується поняття конфліктної ситуації. Конфліктна ситуація - це сукупність умов та обставин, за яких виникає суперечність між учасниками взаємодії. Іншими словами, конфліктна ситуація є передумовою виникнення конфлікту. Вона може існувати певний час без відкритого протистояння сторін, але за певних умов може перерости у відкритий конфлікт.

Особливу увагу психологи приділяють характеристиці факторів, що сприяють виникненню конфліктів. До них відносять різницю в інтересах та ціннісних орієнтаціях, суперечності у цілях та мотивації, а також відмінності у сприйнятті ситуацій, що створюють умови для непорозумінь і емоційного напруження. Вивчення таких факторів дозволяє прогнозувати виникнення конфліктів і розробляти ефективні стратегії їхнього конструктивного вирішення [5, с. 328].

Таким чином, конфлікт і конфліктна ситуація є важливими поняттями для розуміння поведінки людини у міжособистісних взаємодіях. Конфліктна ситуація виступає як потенційний тригер для виникнення конфлікту, а здатність особистості до саморегуляції та ефективного управління власними емоціями визначає, чи буде конфлікт конструктивним або деструктивним.

Дослідники виділяють кілька основних складових конфліктної ситуації. До них належать: учасники конфлікту, предмет конфлікту, суперечність інтересів та емоційна напруженість між сторонами. Кожна з цих складових відіграє важливу роль у виникненні та розвитку конфлікту [8, с. 220].

Одним із важливих елементів конфлікту є учасники конфлікту, або сторони, між якими виникає протиріччя. У міжособистісних конфліктах учасниками можуть бути окремі люди, які мають різні інтереси або погляди. У шкільному середовищі конфлікти часто виникають між учнями, між учнями та вчителями або між учнями та батьками [20, с. 150].

Наступним елементом конфлікту є предмет конфлікту - тобто те, через що виникає суперечність. Предметом конфлікту можуть бути різні причини: боротьба за лідерство, розподіл ролей у групі, образи, непорозуміння, різні інтереси або прагнення до самоствердження.

Важливим чинником розвитку конфлікту є емоційна напруженість, яка виникає між його учасниками. У процесі конфлікту люди можуть переживати різні емоції: образу, гнів, роздратування, страх або розчарування. Саме емоційна складова часто ускладнює вирішення конфлікту, оскільки сильні емоції можуть заважати об’єктивно оцінювати ситуацію та знаходити компромісні рішення [15, с. 260].

У психології виділяють різні види конфліктів. Найчастіше розрізняють такі типи конфліктів:

1. Внутрішньоособистісні конфлікти, які виникають у внутрішньому світі людини і пов’язані з боротьбою мотивів, потреб або цінностей;

2. Міжособистісні конфлікти, що виникають між двома або більше людьми;

3. Групові конфлікти, які виникають між різними соціальними групами.

У контексті навчального середовища найбільш поширеними є міжособистісні конфлікти між учнями. Такі конфлікти можуть виникати через суперництво, непорозуміння, образи або різні інтереси дітей.

Особливої уваги потребує вивчення конфліктів у молодшому шкільному віці. У цей період діти активно розширюють коло соціальних контактів, навчаються взаємодіяти з однолітками, формують дружні стосунки та освоюють соціальні ролі. Проте недостатній рівень розвитку емоційної

регуляції та соціальних навичок може призводити до виникнення конфліктних ситуацій [12, с. 185].

Молодші школярі часто реагують на конфліктні ситуації емоційно та імпульсивно. Їм може бути складно стримувати свої емоції, вислуховувати іншу сторону або знаходити компромісні рішення. У таких ситуаціях діти можуть проявляти агресію, образливу поведінку або уникати спілкування з однолітками.

Психологи зазначають, що причинами конфліктів у молодшому шкільному віці можуть бути:

1. Прагнення до лідерства у групі;
2. Суперництво між дітьми;
3. Нерозуміння емоцій інших людей;
4. Недостатній рівень розвитку комунікативних навичок;
5. Імпульсивність поведінки;
6. Труднощі у контролі емоцій.

Водночас конфлікти можуть виконувати і позитивні функції у розвитку особистості. Вони сприяють формуванню соціального досвіду, розвитку комунікативних навичок та навчанню конструктивним способам вирішення суперечностей. Саме у процесі вирішення конфліктів діти навчаються враховувати інтереси інших людей, домовлятися та знаходити компроміс [8, с. 224].

Важливу роль у конструктивному вирішенні конфліктів відіграє саморегуляція особистості. Здатність контролювати свої емоції, аналізувати ситуацію та обирати адекватні способи поведінки дозволяє людині уникати загострення конфлікту та знаходити ефективні шляхи його вирішення.

У молодшому шкільному віці формування навичок саморегуляції у конфліктних ситуаціях є важливим завданням педагогічної діяльності. Учитель може допомагати дітям навчитися розуміти власні емоції, враховувати почуття інших людей та знаходити конструктивні способи вирішення суперечностей [5, с. 341].

Таким чином, конфлікт є складним соціально-психологічним явищем, що виникає у процесі взаємодії між людьми та пов’язане із суперечністю інтересів, потреб або поглядів. У молодшому шкільному віці конфлікти є досить поширеним явищем, оскільки діти лише починають опановувати навички ефективної міжособистісної взаємодії. Саме тому розвиток саморегуляції та формування конструктивних способів поведінки у конфліктних ситуаціях є важливою умовою гармонійного розвитку особистості молодших школярів.

1.4. Стратегії поведінки у конфлікті та їх зв’язок із саморегуляцією

Конфлікти є невід’ємною складовою міжособистісних взаємин, оскільки у процесі взаємодії люди часто стикаються з різними інтересами, потребами та поглядами. Те, яким чином людина поводиться у конфліктній ситуації, значною мірою залежить від її індивідуально-психологічних особливостей, рівня розвитку комунікативних навичок, емоційної зрілості та здатності до саморегуляції. Саме тому важливим аспектом вивчення конфліктів є аналіз стратегій поведінки, які використовують люди у процесі вирішення суперечностей [8, с. 128].

У психологічній науці існує кілька підходів до класифікації стратегій поведінки у конфлікті. Найбільш поширеною є модель, запропонована дослідниками К. Томасом і Р. Кілманом, які виділили п’ять основних стратегій поведінки у конфліктних ситуаціях. До них належать: суперництво, співпраця, компроміс, пристосування та уникнення [13, с. 134].

Суперництво передбачає прагнення людини досягти власних інтересів за рахунок інтересів іншої сторони. У такій ситуації людина активно відстоює свою позицію, не враховуючи потреби або бажання інших. Така стратегія може проявлятися у наполегливості, жорсткому відстоюванні власної точки зору, а іноді навіть у прояві агресії. Хоча ця стратегія може бути ефективною у деяких ситуаціях, надмірне використання суперництва може призводити до погіршення взаємин між людьми [15, с. 268].

Водночас у конфліктних ситуаціях люди можуть використовувати й інші стратегії поведінки. Однією з найбільш конструктивних вважається співпраця, яка передбачає прагнення обох сторін знайти таке рішення, що максимально задовольнить інтереси кожного учасника конфлікту. У процесі співпраці сторони відкрито обговорюють проблему, намагаються зрозуміти позицію один одного та спільно шукають оптимальний вихід із ситуації [25, с. 460].

Іншою поширеною стратегією є компроміс, який передбачає взаємні поступки з боку обох сторін. У такій ситуації кожен учасник конфлікту частково відмовляється від власних вимог заради досягнення прийнятного для всіх рішення. Хоча компроміс не завжди дозволяє повністю задовольнити інтереси сторін, він часто сприяє зниженню напруження та швидкому врегулюванню конфліктної ситуації [13, с. 236].

Також у конфліктах може використовуватися стратегія пристосування, коли одна зі сторін свідомо поступається інтересами заради збереження позитивних взаємин або уникнення загострення конфлікту. Людина, яка обирає таку стратегію, надає перевагу інтересам іншої сторони, навіть якщо це відбувається на шкоду її власним потребам [15, с. 270].

Ще однією стратегією є уникнення, яке передбачає намагання людини ухилитися від конфліктної ситуації. У цьому випадку людина не намагається активно вирішити проблему, а відкладає її розв’язання або взагалі уникає взаємодії з іншою стороною. Така стратегія може бути корисною у ситуаціях, коли конфлікт не має значної важливості або коли необхідно виграти час для обдумування рішення, однак її постійне використання може призводити до накопичення невирішених суперечностей [8, с. 132].

Співпраця є найбільш конструктивною стратегією поведінки у конфлікті. Вона передбачає прагнення обох сторін знайти рішення, яке задовольнить інтереси кожного учасника конфлікту. У процесі співпраці сторони відкрито обговорюють проблему, намагаються зрозуміти позицію один одного та разом шукають оптимальне рішення. Така стратегія сприяє розвитку

взаєморозуміння, довіри та позитивних взаємин між учасниками взаємодії. Крім того, співпраця дозволяє глибше проаналізувати причини виникнення конфлікту та знайти довготривале і ефективне вирішення проблеми [23, с. 238].

Компроміс полягає у тому, що кожна сторона конфлікту частково поступається своїми інтересами заради досягнення взаємоприйнятного рішення. У результаті обидві сторони отримують часткове задоволення своїх потреб. Хоча компроміс не завжди дозволяє повністю задовольнити інтереси учасників конфлікту, він часто є ефективним способом швидкого врегулювання суперечностей. Ця стратегія допомагає зменшити напруженість у взаєминах та сприяє підтриманню конструктивного діалогу між сторонами [24, с. 14].

Пристосування передбачає відмову людини від власних інтересів на користь інтересів іншої сторони. У цьому випадку людина погоджується з позицією іншого учасника конфлікту, навіть якщо вона не повністю відповідає її власним бажанням. Така стратегія може бути доцільною у тих ситуаціях, коли збереження взаємин є важливішим за відстоювання власної позиції. Водночас надмірне використання пристосування може призводити до незадоволеності власними потребами та накопичення внутрішнього напруження [15, с. 272].

Уникнення полягає у прагненні людини уникнути конфліктної ситуації. У такому випадку людина намагається не вступати у відкриту суперечку, відкладає вирішення проблеми або взагалі ігнорує її. Хоча іноді уникнення може бути корисним для зниження емоційної напруженості або тоді, коли конфлікт не має суттєвого значення, постійне використання цієї стратегії може призводити до накопичення невирішених проблем та погіршення взаємин між людьми [13, с. 304].

Вибір тієї чи іншої стратегії поведінки у конфлікті значною мірою залежить від рівня розвитку саморегуляції особистості. Саморегуляція дозволяє людині контролювати свої емоції, аналізувати ситуацію та

приймати зважені рішення щодо подальших дій. Люди з високим рівнем саморегуляції зазвичай здатні більш ефективно вирішувати конфлікти, оскільки вони можуть стримувати імпульсивні реакції та обирати конструктивні способи поведінки [17, с. 168].

У ситуації конфлікту емоційні переживання можуть бути дуже інтенсивними. Людина може відчувати гнів, роздратування, образу або страх. Якщо ці емоції не контролювати, вони можуть призводити до імпульсивних дій, агресивної поведінки або загострення конфлікту. Саме тому здатність до емоційної саморегуляції відіграє важливу роль у процесі вирішення конфліктних ситуацій [4, с. 276].

У молодшому шкільному віці вибір стратегій поведінки у конфлікті має свої особливості. Діти цього віку ще тільки навчаються контролювати свої емоції та регулювати поведінку. Часто вони можуть реагувати на конфліктні ситуації імпульсивно, проявляти образу або агресію. Інколи діти можуть уникати конфліктів або звертатися по допомогу до дорослих [12, с. 190].

З розвитком саморегуляції поведінка дітей у конфліктних ситуаціях поступово змінюється. Вони починають краще розуміти почуття інших людей, враховувати інтереси однолітків та шукати більш конструктивні способи вирішення суперечностей. У цьому процесі важливу роль відіграє педагогічний вплив учителя, який може допомагати дітям формувати навички ефективного спілкування та конструктивного вирішення конфліктів [14, с. 230].

Формування у молодших школярів конструктивних стратегій поведінки у конфлікті передбачає розвиток таких умінь, як уміння слухати співрозмовника, висловлювати власну думку без агресії, знаходити компромісні рішення та враховувати інтереси інших людей. Розвиток цих навичок сприяє зниженню рівня конфліктності у дитячому колективі та покращенню психологічного клімату у класі [16, с. 82].

Таким чином, стратегії поведінки у конфлікті тісно пов’язані з рівнем розвитку саморегуляції особистості. Чим вищим є рівень саморегуляції, тим

більш конструктивні способи вирішення конфліктів обирає людина. У молодшому шкільному віці формування навичок саморегуляції та конструктивної конфліктної поведінки є важливим завданням освітнього процесу, оскільки саме в цей період закладаються основи ефективної міжособистісної взаємодії та соціальної компетентності дитини [6, с. 170].

Особливу роль у розвитку конструктивної поведінки у конфліктних ситуаціях відіграє формування емоційної саморегуляції. Діти повинні навчитися розпізнавати власні емоції, контролювати їх прояви та використовувати прийнятні способи вираження почуттів. У цьому процесі можуть використовуватися різні педагогічні методи, зокрема рольові ігри, тренінгові вправи, обговорення конфліктних ситуацій та інші форми роботи, які сприяють розвитку емоційної компетентності та навичок конструктивної взаємодії між дітьми [24, с. 12].

Таким чином, стратегії поведінки у конфлікті відображають способи реагування людини на суперечності, що виникають у процесі взаємодії з іншими людьми. Вибір певної стратегії значною мірою залежить від рівня розвитку саморегуляції особистості. У молодшому шкільному віці формування конструктивних стратегій поведінки у конфлікті є важливим завданням освітнього процесу, оскільки воно сприяє розвитку соціальних навичок дітей, формуванню здатності до співпраці та забезпечує гармонійну взаємодію у колективі [5, с. 344].

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1

У першому розділі було здійснено теоретичний аналіз проблеми саморегуляції особистості у конфліктних ситуаціях. На основі опрацювання наукових джерел з’ясовано сутність поняття саморегуляції, її структуру та основні психологічні механізми.

Встановлено, що саморегуляція є складним багаторівневим процесом, який забезпечує свідоме управління поведінкою, діяльністю та емоційними станами особистості. Вона включає такі компоненти, як усвідомлення

власних емоцій, постановка цілей, планування дій, контроль за їх виконанням та оцінка результатів діяльності. Розвинена саморегуляція є важливою умовою ефективної адаптації особистості до соціального середовища та успішної міжособистісної взаємодії.

Розглянуто психологічні особливості саморегуляції у молодшому шкільному віці. Визначено, що цей віковий період характеризується активним формуванням довільної поведінки, розвитком самоконтролю та становленням навичок емоційної регуляції. У процесі навчальної діяльності діти поступово навчаються керувати власними діями, дотримуватися правил поведінки та враховувати соціальні норми, що сприяє розвитку саморегуляції.

Проаналізовано сутність конфлікту як форми міжособистісної взаємодії, що виникає внаслідок суперечностей між інтересами, потребами або позиціями учасників. Встановлено, що конфлікти можуть мати як конструктивний, так і деструктивний характер залежно від способу їх вирішення та обраної стратегії поведінки.

Охарактеризовано основні стратегії поведінки у конфлікті, серед яких виділяють співпрацю, компроміс, суперництво, уникнення та пристосування. Визначено, що конструктивними є стратегії, які передбачають урахування інтересів усіх учасників взаємодії (співпраця, компроміс), тоді як неконструктивні стратегії можуть призводити до загострення конфлікту або уникнення його вирішення.

Узагальнення теоретичних положень дозволило встановити, що рівень розвитку саморегуляції є важливим чинником, який визначає вибір стратегії поведінки у конфліктній ситуації. Таким чином, результати теоретичного аналізу підтверджують актуальність дослідження проблеми саморегуляції у конфліктних ситуаціях у дітей молодшого шкільного віку та створюють наукове підґрунтя для проведення емпіричного дослідження, результати якого представлені у наступному розділі.

РОЗДІЛ 2
ОРГАНІЗАЦІЯ ТА МЕТОДИКА ЕМПІРИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

2.1. Організація та методика емпіричного дослідження

Емпіричне дослідження особливостей саморегуляції особистості у конфліктній ситуації в молодшому шкільному віці проводилося з метою визначення рівня розвитку саморегуляції у дітей та виявлення особливостей їхньої поведінки у конфліктних ситуаціях. Особливу увагу було приділено дослідженню того, як рівень сформованості саморегуляції впливає на вибір дітьми різних стратегій поведінки у процесі розв’язання міжособистісних суперечностей.

Саморегуляція розглядається як важливий психологічний механізм, що забезпечує здатність особистості керувати власними емоціями, поведінкою та діяльністю відповідно до певних цілей і соціальних норм. Розвинені навички саморегуляції дозволяють людині усвідомлювати власні емоційні стани, контролювати їх прояви та обирати адекватні способи реагування у складних життєвих ситуаціях [2, с. 38]. Особливо важливою саморегуляція є у ситуаціях міжособистісної взаємодії, коли виникають суперечності між інтересами або позиціями різних людей.

У шкільному середовищі конфліктні ситуації є досить поширеним явищем, оскільки діти щоденно взаємодіють між собою, навчаються співпрацювати, відстоювати власну позицію та враховувати інтереси інших. Саме тому важливо досліджувати, які способи реагування на конфліктні ситуації використовують молодші школярі та як на це впливає рівень розвитку їхньої саморегуляції [8, с. 72].

Емпірична частина дослідження проводилася на базі закладу загальної середньої освіти серед учнів 4 класу. У дослідженні взяли участь **38 учнів віком 9-10 років**. Такий вік був обраний з огляду на те, що молодший шкільний період є важливим етапом психічного розвитку дитини, коли активно формуються основи довільної поведінки, зростає роль свідомого

контролю над емоціями та поведінкою, а також розвиваються навички самоконтролю та саморегуляції [23, с. 214].

У цей період навчальна діяльність стає провідною, що сприяє формуванню у дітей здатності планувати власні дії, контролювати виконання завдань та оцінювати результати власної діяльності. Поступово діти починають усвідомлювати значення правил поведінки та соціальних норм, що регулюють взаємодію у колективі [9, с. 47].

Разом з тим молодший шкільний вік характеризується підвищеною емоційною чутливістю та недостатньою стабільністю емоційної сфери. Діти можуть досить гостро реагувати на ситуації несправедливості, суперництва або непорозуміння з однолітками. У таких випадках саме рівень сформованості саморегуляції визначає, чи зможе дитина контролювати власні емоції та обрати конструктивну модель поведінки [11, с. 38].

Важливим фактором розвитку саморегуляції у молодших школярів є їхня активна участь у різних формах соціальної взаємодії. У процесі спільної діяльності, навчання та спілкування з однолітками діти поступово опановують способи вирішення конфліктів, навчаються враховувати інтереси інших людей та знаходити компромісні рішення.

З огляду на це дослідження особливостей саморегуляції у молодшому шкільному віці має важливе значення для розуміння психологічних механізмів поведінки дітей у конфліктних ситуаціях та розробки ефективних педагогічних і психологічних методів розвитку конструктивної взаємодії у шкільному колективі.

Організація емпіричного дослідження передбачала декілька взаємопов’язаних етапів. На першому етапі було визначено мету, завдання та гіпотезу дослідження, а також здійснено підбір психодіагностичних методик, які дозволяють дослідити рівень розвитку саморегуляції та особливості поведінки дітей у конфліктних ситуаціях.

Другий етап передбачав проведення безпосереднього емпіричного дослідження серед учнів 4 класу, під час якого здійснювалося тестування

учнів за допомогою обраних методик, а також спостереження за їхньою поведінкою у процесі взаємодії з однолітками.

Третій етап дослідження був спрямований на обробку та аналіз отриманих результатів. На цьому етапі здійснювалося узагальнення отриманих даних, їх інтерпретація та визначення взаємозв'язку між рівнем розвитку саморегуляції та особливостями поведінки учнів у конфліктних ситуаціях.

На першому етапі було здійснено теоретичний аналіз наукових джерел з проблеми саморегуляції особистості та поведінки у конфліктних ситуаціях. Опрацювання наукової літератури дозволило визначити основні підходи до розуміння сутності саморегуляції, її структури та психологічних механізмів, а також з'ясувати роль саморегуляції у процесі регуляції поведінки особистості в різних життєвих ситуаціях.

У процесі аналізу наукових праць було розглянуто психологічні підходи до трактування саморегуляції як складного психічного процесу, що забезпечує свідоме управління власною діяльністю, емоціями та поведінкою. Саморегуляція розглядається як важливий компонент розвитку особистості, оскільки вона дозволяє людині ставити цілі, планувати власні дії, контролювати їх виконання та оцінювати отримані результати діяльності.

Особливу увагу було приділено аналізу психологічних механізмів саморегуляції, серед яких важливу роль відіграють процеси усвідомлення власних емоційних станів, здатність до емоційного контролю, розвиток самоконтролю та регуляції поведінки відповідно до соціальних норм і вимог. Здатність до саморегуляції дозволяє особистості керувати власними діями, стримувати імпульсивні реакції та обирати найбільш доцільні способи поведінки у складних життєвих ситуаціях.

Крім того, у процесі теоретичного аналізу було розглянуто психологічну характеристику конфлікту як особливої форми міжособистісної взаємодії, що виникає внаслідок суперечностей між інтересами, потребами або позиціями учасників спілкування. Наукові дослідження свідчать, що

конфлікти є невід'ємною частиною соціальної взаємодії та можуть виконувати як деструктивні, так і конструктивні функції залежно від способу їх вирішення.

Також було проаналізовано основні стратегії поведінки у конфлікті, серед яких виділяють співпрацю, компроміс, суперництво, уникнення та пристосування. Кожна з цих стратегій характеризується певними особливостями взаємодії та різною мірою врахування інтересів учасників конфлікту. Вибір тієї чи іншої стратегії значною мірою залежить від рівня розвитку саморегуляції особистості та її здатності контролювати власні емоції та поведінку у складних ситуаціях взаємодії [15, с. 96].

Опрацювання наукової літератури дало змогу також визначити особливості прояву конфліктної поведінки у молодшому шкільному віці. У цей період діти активно навчаються взаємодіяти з однолітками, відстоювати власну позицію та враховувати інтереси інших людей. Саме тому розвиток навичок саморегуляції у молодших школярів є важливим чинником формування конструктивних способів вирішення конфліктних ситуацій та гармонійної взаємодії у колективі.

Другий етап дослідження передбачав проведення безпосереднього емпіричного дослідження, спрямованого на визначення рівня розвитку саморегуляції молодших школярів та дослідження особливостей їхньої поведінки у конфліктних ситуаціях. На цьому етапі здійснювалося практичне застосування обраних психодіагностичних методик, що дозволило отримати емпіричні дані щодо особливостей емоційної саморегуляції дітей, а також визначити характерні для них способи реагування на конфліктні ситуації у процесі взаємодії з однолітками.

Проведення емпіричного дослідження здійснювалося у звичних для учнів умовах освітнього середовища, що сприяло отриманню більш достовірних та об'єктивних результатів. Перед початком виконання діагностичних завдань учням було пояснено мету проведення дослідження та надано чіткі інструкції щодо виконання запропонованих завдань. Особлива увага

приділялася створенню сприятливої психологічної атмосфери, що дозволяло знизити рівень хвилювання дітей та сприяти їхній активній участі у дослідженні.

Важливою умовою проведення дослідження було дотримання принципів добровільності, доброзичливості та конфіденційності отриманих результатів. Це сприяло формуванню довірливого ставлення учнів до процесу дослідження та забезпечувало більш природний характер їхніх відповідей і поведінкових реакцій.

Для досягнення поставленої мети було використано комплекс психодіагностичних методик, що дозволяють всебічно дослідити рівень розвитку саморегуляції особистості та особливості поведінки дітей у конфліктних ситуаціях. Використання декількох методів дослідження забезпечує більш повне вивчення досліджуваного явища та підвищує надійність отриманих результатів.

З метою визначення рівня емоційної саморегуляції застосовувалися завдання, розроблені на основі концепції емоційного інтелекту Д. Гоулмана. З огляду на вікові особливості молодших школярів було використано адаптований варіант діагностики, який передбачав виконання завдань на розпізнавання емоцій, визначення емоційних станів у різних ситуаціях та вибір адекватних способів реагування. Відповідно до концепції емоційного інтелекту, запропонованої даним дослідником, важливими складовими емоційної компетентності є здатність людини усвідомлювати власні емоційні стани, контролювати емоційні прояви, розуміти емоції інших людей та використовувати ці знання для ефективної взаємодії у соціальному середовищі [18, с. 120].

Застосування цієї методики дозволяє оцінити рівень сформованості таких важливих компонентів саморегуляції, як усвідомлення власних емоцій, здатність до їх контролю, уміння керувати власною поведінкою та адекватно реагувати на емоційні переживання інших людей. Діагностичні завдання, що використовуються у межах цієї методики, спрямовані на виявлення того,

наскільки дитина здатна розпізнавати різні емоційні стани, оцінювати власні реакції та обирати відповідні способи поведінки у різних соціальних ситуаціях.

Отримані результати дають змогу визначити рівень розвитку емоційної саморегуляції у молодших школярів, що є важливим показником їхньої психологічної зрілості та здатності до ефективної міжособистісної взаємодії. (Додаток А)

Для дослідження особливостей поведінки дітей у конфліктних ситуаціях використовувалася адаптована методика визначення стратегій поведінки у конфлікті, розроблена на основі підходу К. Томаса. Оскільки класичний варіант методики призначений для підлітків та дорослих, у дослідженні було використано спрощений варіант, адаптований до вікових особливостей молодших школярів.. Згідно з науковими дослідженнями у галузі психології конфлікту, існує п’ять основних стратегій поведінки: співпраця, компроміс, суперництво, уникнення та пристосування [14, с. 110; 15, с. 95].

Кожна з цих стратегій характеризується певними особливостями поведінки та різною мірою врахування інтересів учасників конфліктної взаємодії. Наприклад, стратегія співпраці передбачає активний пошук рішення, яке задовольняє інтереси обох сторін конфлікту. Компроміс полягає у досягненні взаємоприйнятного рішення шляхом певних поступок з боку кожного учасника конфлікту. Натомість стратегія суперництва характеризується прагненням відстояти власну позицію без урахування інтересів інших людей. Стратегія уникнення передбачає намагання уникнути конфліктної ситуації або відкласти її вирішення, тоді як пристосування проявляється у поступці власними інтересами заради збереження міжособистісних відносин.

Застосування даної методики дозволило визначити, які саме стратегії поведінки найчастіше обирають молодші школярі у конфліктних ситуаціях, а також встановити, наскільки їхня поведінка є конструктивною у процесі розв’язання міжособистісних суперечностей. (Додаток Б)

Крім того, у дослідженні застосовувався метод педагогічного спостереження, який дозволив отримати додаткову інформацію про особливості взаємодії учнів між собою у процесі навчальної діяльності та спілкування. Спостереження проводилося у природних умовах шкільного середовища - під час уроків, групової роботи та перерв.

Основною метою спостереження було виявлення поведінкових реакцій дітей у ситуаціях взаємодії з однолітками, а також аналіз їхніх емоційних проявів та способів реагування у випадках виникнення конфліктних ситуацій [3, с. 150]. Особлива увага приділялася таким аспектам, як здатність дітей контролювати власні емоції, їхня реакція на зауваження або критику, а також способи вирішення суперечностей у процесі спілкування.

Використання методу педагогічного спостереження дозволило доповнити результати психодіагностичних методик та отримати більш повне уявлення про реальні прояви саморегуляції у поведінці дітей. Поєднання декількох методів дослідження забезпечило комплексний підхід до вивчення проблеми саморегуляції молодших школярів у конфліктних ситуаціях та підвищило достовірність отриманих результатів. (Додаток В)

На третьому етапі дослідження здійснювалася систематизація, обробка та аналіз отриманих результатів. Основною метою цього етапу було не лише узагальнення емпіричних даних, а й встановлення закономірностей, що характеризують взаємозв’язок між рівнем розвитку саморегуляції молодших школярів та їхньою поведінкою у конфліктних ситуаціях.

Для обробки результатів використовувалися **методи кількісного аналізу**, які дозволили визначити частоту проявів різних стратегій поведінки у конфлікті, оцінити рівень емоційної саморегуляції та порівняти показники серед різних груп учасників. Кількісні дані були представлені у вигляді таблиць та діаграм, що дало можливість наочно оцінити розподіл рівнів саморегуляції серед учнів та їх схильність до конструктивних або неконструктивних стратегій поведінки у конфліктних ситуаціях.

Поряд із кількісним аналізом застосовувався **якісний аналіз**, який дозволив дослідити особливості прояву саморегуляції у конкретних ситуаціях, що спостерігалися під час педагогічного спостереження. Якісний підхід дав змогу виділити індивідуальні особливості поведінки дітей, звернути увагу на типові та нетипові реакції, а також охарактеризувати способи, за допомогою яких учні намагаються контролювати власні емоції та взаємодіяти з однолітками під час конфлікту.

Для аналізу взаємозв'язку між показниками застосовувалися **елементи математичної статистики**. Зокрема, проводився аналіз частотного розподілу відповідей, обчислювалися середні значення та показники варіації, а також використовувалися кореляційні методи для встановлення взаємозв'язку між показниками емоційної саморегуляції та схильністю до використання тих чи інших стратегій поведінки (співпраця, компроміс, суперництво, уникнення, пристосування).

Крім того, при аналізі результатів враховувалися вікові особливості та індивідуальні психологічні характеристики дітей, що дозволяло отримати більш комплексну картину розвитку саморегуляції у молодших школярів. Системний підхід до обробки даних забезпечив об'єктивність висновків і створив надійну основу для розробки практичних рекомендацій щодо розвитку саморегуляції та формування конструктивних стратегій поведінки у конфліктних ситуаціях.

Таким чином, третій етап дослідження дозволив узагальнити отримані емпіричні дані, визначити закономірності поведінки дітей у конфліктних ситуаціях та встановити залежність між рівнем розвитку саморегуляції та вибором стратегій поведінки, що стало підґрунтям для подальшого аналізу результатів та формулювання практичних рекомендацій у наступному розділі дослідження.

Для проведення емпіричного дослідження було використано комплекс психодіагностичних методик, які дозволили всебічно оцінити рівень розвитку саморегуляції у дітей молодшого шкільного віку та виявити

особливості їхньої поведінки у конфліктних ситуаціях. Використання кількох взаємопов'язаних методик забезпечило комплексний підхід до дослідження та підвищило надійність отриманих даних.

З метою визначення рівня емоційної саморегуляції застосовувалися завдання, розроблені на основі концепції емоційного інтелекту Д. Гоулмана.

З огляду на вікові особливості молодших школярів, було використано адаптований варіант діагностики, який передбачав виконання завдань на розпізнавання емоцій, визначення емоційних станів у різних ситуаціях та вибір адекватних способів реагування.

Це дозволило оцінити такі компоненти саморегуляції, як усвідомлення власних емоцій, контроль емоційних реакцій та розуміння емоцій інших людей.

Для дослідження особливостей поведінки дітей у конфліктних ситуаціях використовувалася адаптована методика визначення стратегій поведінки у конфлікті, розроблена на основі підходу К. Томаса.

Оскільки класичний варіант методики призначений для підлітків та дорослих, у даному дослідженні було використано спрощений варіант, адаптований до вікових особливостей молодших школярів. Завдання були подані у формі доступних для розуміння дітей ситуацій (життєвих прикладів), що дозволило визначити домінуючі стратегії поведінки у конфлікті: співпраця, компроміс, суперництво, уникнення та пристосування.

Таблиця 2.1

«Методики емпіричного дослідження»

№	Методика	Мета використання	Що визначає
1	Адаптовані завдання для діагностики емоційного інтелекту (на основі	Визначення рівня розвитку емоційної саморегуляції у дітей	Здатність розпізнавати власні емоції, контролювати їх прояви, адекватно реагувати на емоції

	концепції Д. Гоулмана)		інших людей, а також уміння управляти власними емоційними станами під час взаємодії з іншими
2	Адаптована методика визначення стратегій поведінки у конфлікті (на основі підходу К. Томаса)	Дослідження особливостей поведінки дітей у конфліктних ситуаціях	Виявлення домінуючих стилів поведінки у конфлікті: співпраця, компроміс, суперництво, уникнення, пристосування; дозволяє визначити, які стратегії діти обирають найчастіше та як це пов’язано з рівнем їхньої саморегуляції
3	Педагогічне спостереження	Аналіз поведінки дітей у процесі взаємодії	Реальні прояви емоційної саморегуляції та поведінки у конфліктних ситуаціях у природних умовах навчального процесу; дозволяє зафіксувати реакції дітей на конкретні ситуації та оцінити ефективність застосування навичок самоконтролю

Використання комплексу зазначених методик дозволило отримати всебічну інформацію про психологічний стан дітей, їхню здатність контролювати емоції та адекватно реагувати у конфліктних ситуаціях, а також виявити взаємозв’язок між рівнем розвитку саморегуляції та вибором стратегій поведінки. Методика діагностики емоційного інтелекту дала змогу оцінити внутрішні ресурси дітей для самоконтролю та управління емоційними станами. Методика визначення стратегій поведінки у конфлікті дозволила виявити схильність дітей до конструктивних або неконструктивних стратегій, що є важливим для планування педагогічного впливу. Педагогічне спостереження доповнило отримані дані, забезпечивши реалістичний аналіз поведінкових проявів саморегуляції у природному навчальному середовищі.

Таким чином, інтеграція кількісних та якісних методик забезпечила комплексну картину рівня розвитку саморегуляції у молодших школярів та дозволила всебічно проаналізувати їхню поведінку у конфліктних ситуаціях, що стало надійною базою для подальшого аналізу результатів дослідження та формулювання практичних рекомендацій.

2.2. Аналіз та інтерпретація результатів дослідження

Після проведення емпіричного дослідження отримані дані були систематизовані, проаналізовані та інтерпретовані з метою визначення рівня розвитку саморегуляції у дітей молодшого шкільного віку та особливостей їхньої поведінки у конфліктних ситуаціях. Для цього спочатку було здійснено первинну класифікацію результатів за окремими методиками: методикою діагностики емоційного інтелекту, методикою визначення стратегій поведінки у конфлікті та результатами педагогічного спостереження.

Обробка даних здійснювалася із застосуванням комплексного підходу, що включав кількісний аналіз, який дозволив визначити частотність різних проявів саморегуляції та обрання певних стратегій поведінки у конфліктних

ситуаціях серед учнів 4 класу. Також проводився якісний аналіз, який дав змогу оцінити поведінкові та емоційні реакції дітей у конкретних конфліктних ситуаціях, що фіксувалися під час спостереження.

Використання елементів математичної статистики, зокрема підрахунок відсоткових співвідношень, середніх значень та порівняння результатів між різними групами учнів (з високим, середнім та низьким рівнем саморегуляції), дозволило встановити наявність закономірностей у виборі стратегій поведінки у конфлікті. Ці методи забезпечили об’єктивну інтерпретацію результатів та дали змогу перевірити гіпотезу дослідження про залежність конструктивності поведінки від рівня розвитку саморегуляції.

Аналіз даних, представлених у таблиці 2.2, свідчить про те, що найбільша частка досліджуваних учнів має середній рівень розвитку емоційної саморегуляції - 18 осіб, що становить 48% від загальної кількості респондентів. Це означає, що більшість дітей здатні частково контролювати власні емоції та регулювати поведінку, проте у складних або емоційно напружених ситуаціях можуть відчувати труднощі з управлінням емоційними реакціями.

Таблиця 2.2

«Рівень розвитку емоційної саморегуляції учнів 4 класу»

Рівень саморегуляції	**Кількість учнів**	**Відсоток від загальної кількості**
Високий	10	26%
Середній	18	48%
Низький	10	26%
Разом	38	100%

Високий рівень саморегуляції було виявлено у 10 учнів (26%). Такі діти демонструють розвинену здатність до усвідомлення власних емоцій, вміють контролювати їх прояви та адекватно реагувати на поведінку інших людей. Вони, як правило, здатні зберігати емоційну рівновагу у конфліктних ситуаціях, що сприяє конструктивній взаємодії з однолітками.

Водночас низький рівень саморегуляції також було зафіксовано у 10 дітей (26%). Для цієї групи учнів характерними є труднощі у контролі власних емоцій, підвищена імпульсивність та схильність до емоційно забарвлених реакцій. У конфліктних ситуаціях такі діти можуть проявляти агресивну поведінку або, навпаки, уникати вирішення проблеми.

Отримані результати свідчать про те, що хоча значна частина учнів має середній рівень розвитку саморегуляції, існує потреба у цілеспрямованій роботі щодо розвитку навичок емоційного контролю та саморегуляції. Особливої уваги потребують учні з низьким рівнем саморегуляції, оскільки саме вони найчастіше можуть відчувати труднощі у міжособистісній взаємодії та вирішенні конфліктних ситуацій.

Аналіз результатів, представлених у таблиці 2.3, показує, що найбільш поширеною стратегією поведінки у конфліктних ситуаціях серед учнів є компроміс, який обрали 12 дітей (32%). Це свідчить про те, що значна частина школярів прагне знаходити рішення, яке частково задовольняє інтереси обох сторін конфлікту.

Таблиця 2.3

«Розподіл учнів за стратегіями поведінки у конфлікті»

Стратегія поведінки у конфлікті	**Кількість учнів**	**Відсоток від загальної кількості**
Співпраця	8	21%
Компроміс	12	32%
Суперництво	7	18%
Уникнення	6	16%
Пристосування	5	13%
Разом	38	100%

Стратегію співпраці обрали 8 учнів (21%). Даний стиль поведінки вважається одним із найбільш конструктивних, оскільки передбачає спільний пошук рішення, що повністю враховує інтереси обох сторін. Наявність такої частки учнів свідчить про певний рівень розвитку навичок ефективної міжособистісної взаємодії.

Разом з тим у частини дітей було зафіксовано використання неконструктивних стратегій поведінки. Зокрема, стратегію суперництва обрали 7 учнів (18%), що характеризується прагненням відстояти власну позицію без урахування інтересів іншої сторони. Стратегію уникнення застосовують 6 дітей (16%), які намагаються уникати конфліктної ситуації або відкладати її вирішення. Найменш поширеною виявилася стратегія пристосування - 5 учнів (13%), що передбачає поступку власними інтересами заради збереження взаємин.

Отримані результати свідчать про те, що хоча значна частина учнів схильна використовувати конструктивні стратегії поведінки (співпраця та компроміс), певна частина дітей все ж обирає менш ефективні способи реагування у конфліктних ситуаціях. Це підкреслює необхідність розвитку у молодших школярів навичок конструктивного розв’язання конфліктів та формування здатності до саморегуляції емоцій і поведінки.

Метод педагогічного спостереження дозволив отримати додаткову інформацію щодо особливостей прояву саморегуляції та поведінки дітей у реальних ситуаціях взаємодії. Спостереження проводилося під час навчальної діяльності, групової роботи учнів, виконання колективних завдань, а також у ситуаціях міжособистісного спілкування між дітьми. Це дало можливість зафіксувати природні реакції школярів на суперечності, що виникали у процесі спільної діяльності, та визначити характерні особливості їхньої поведінки у конфліктних ситуаціях.

У ході спостереження було встановлено, що учні з високим рівнем саморегуляції демонструють більш усвідомлену та врівноважену поведінку. У конфліктних ситуаціях такі діти намагаються контролювати власні емоції, не проявляють різких або агресивних реакцій, прагнуть вислухати співрозмовника та зрозуміти його позицію. Вони частіше намагаються знайти спільне рішення проблеми, пропонують компромісні варіанти або звертаються до співпраці. Такі учні здатні аналізувати причини виникнення

конфлікту та оцінювати наслідки власних дій, що сприяє більш конструктивному вирішенню суперечностей.

Учні із середнім рівнем саморегуляції проявляють менш стабільну поведінку у конфліктних ситуаціях. У деяких випадках вони намагаються вирішити конфлікт шляхом домовленості або компромісу, однак іноді можуть проявляти емоційну реакцію, підвищувати голос або наполягати на власній позиції. Їхня поведінка значною мірою залежить від конкретної ситуації, емоційного стану та взаємин з іншими учасниками взаємодії. Це свідчить про те, що навички саморегуляції у таких дітей перебувають у процесі формування та потребують подальшого розвитку.

Водночас у дітей з низьким рівнем саморегуляції частіше спостерігалися імпульсивні реакції та труднощі у контролі емоційних проявів. У конфліктних ситуаціях вони могли проявляти роздратування, агресивні висловлювання або намагатися уникнути взаємодії з іншими учнями. Частина дітей демонструвала схильність до суперництва, прагнула відстояти власну позицію без урахування думки інших, тоді як інші, навпаки, намагалися уникнути конфлікту або поступалися, не висловлюючи власної точки зору. Такі особливості поведінки свідчать про недостатній рівень сформованості навичок емоційного контролю та регуляції поведінки.

Крім того, під час спостереження було встановлено, що рівень саморегуляції впливає не лише на спосіб реагування у конфлікті, а й на загальний характер міжособистісної взаємодії дітей. Учні з більш розвиненою саморегуляцією частіше демонстрували готовність до співпраці, взаємодопомоги та врахування інтересів інших. Натомість діти з нижчим рівнем саморегуляції інколи мали труднощі у налагодженні ефективної комунікації з однокласниками, що могло спричиняти виникнення конфліктних ситуацій.

Таким чином, результати якісного аналізу підтверджують дані кількісного дослідження та свідчать про наявність тісного взаємозв’язку між рівнем саморегуляції та вибором стратегій поведінки у конфліктних

ситуаціях у дітей молодшого шкільного віку. Отримані результати підкреслюють важливість формування навичок емоційної саморегуляції у процесі навчання та виховання молодших школярів, оскільки розвиток цих умінь сприяє формуванню конструктивної поведінки, покращенню міжособистісних взаємин та створенню сприятливого психологічного клімату у дитячому колективі.

Це свідчить про необхідність цілеспрямованої педагогічної роботи, спрямованої на розвиток емоційної саморегуляції, формування навичок контролю власних емоцій та розвиток конструктивних способів розв’язання конфліктних ситуацій у молодших школярів.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2

У другому розділі було здійснено організацію та проведення емпіричного дослідження, спрямованого на вивчення особливостей саморегуляції особистості у конфліктних ситуаціях у дітей молодшого шкільного віку. Відповідно до поставленої мети було визначено вибірку дослідження, яка складалася з 38 учнів 4 класу віком 9–10 років, а також обґрунтовано використання комплексу психодіагностичних методик.

У процесі дослідження було застосовано методику діагностики емоційного інтелекту (в адаптованому до вікових особливостей варіанті), методику визначення стратегій поведінки у конфлікті та педагогічне спостереження. Використання комплексу взаємодоповнюючих методів дозволило отримати всебічну інформацію щодо рівня розвитку саморегуляції учнів та особливостей їхньої поведінки у конфліктних ситуаціях.

Результати кількісного аналізу показали, що більшість учнів має середній рівень розвитку саморегуляції (48%), тоді як високий і низький рівні представлені однаковою мірою (по 26%). Це свідчить про те, що значна частина дітей перебуває на етапі формування навичок емоційного контролю та потребує подальшого розвитку саморегуляції.

Аналіз стратегій поведінки у конфлікті показав, що найчастіше учні обирають компроміс (32%) та співпрацю (21%), що свідчить про наявність у частини дітей конструктивних способів взаємодії. Водночас значна частка школярів використовує неконструктивні стратегії (суперництво – 18%, уникнення – 16%, пристосування – 13%), що вказує на необхідність цілеспрямованої роботи щодо формування ефективної поведінки у конфлікті.

Якісний аналіз результатів, отриманих у процесі педагогічного спостереження, дозволив виявити, що рівень саморегуляції безпосередньо впливає на характер поведінки дітей у конфліктних ситуаціях. Учні з високим рівнем саморегуляції демонструють більш врівноважену поведінку, здатність контролювати емоції та орієнтацію на конструктивне вирішення конфліктів. Натомість діти з низьким рівнем саморегуляції частіше проявляють імпульсивність, агресію або схильність до уникнення проблемних ситуацій.

Узагальнення отриманих результатів дозволило підтвердити гіпотезу дослідження про наявність взаємозв’язку між рівнем саморегуляції та вибором стратегій поведінки у конфліктних ситуаціях. Встановлено, що більш високий рівень саморегуляції сприяє використанню конструктивних стратегій (співпраця, компроміс), тоді як недостатній рівень розвитку саморегуляції зумовлює вибір менш ефективних способів реагування.

Таким чином, результати емпіричного дослідження засвідчили необхідність цілеспрямованого розвитку навичок саморегуляції у молодших школярів, що стало підґрунтям для розробки програми формування конструктивної поведінки у конфліктних ситуаціях, представленої у третьому розділі дослідження.

РОЗДІЛ 3
АНАЛІЗ РЕЗУЛЬТАТІВ ДОСЛІДЖЕННЯ ТА ПРАКТИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

3.1. Програма розвитку навичок саморегуляції у конфліктних ситуаціях у дітей молодшого шкільного віку

Результати проведеного емпіричного дослідження дали змогу отримати конкретні кількісні та якісні показники рівня розвитку саморегуляції у дітей молодшого шкільного віку та визначити особливості їхньої поведінки у конфліктних ситуаціях.

Зокрема, було встановлено, що із загальної вибірки у 38 учнів 4 класу високий рівень саморегуляції мають 10 дітей (26%), середній рівень - 18 дітей (48%), тоді як низький рівень - також 10 дітей (26%) (див. «Рис.3.1»). Отримані дані свідчать про те, що майже половина учнів демонструє середній рівень сформованості саморегуляції, що характеризується частковою здатністю до контролю емоцій та поведінки, проте нестійкістю цих навичок у ситуаціях підвищеної емоційної напруги.

Рисунок 3.1

«Рисунок рівню саморегуляції»

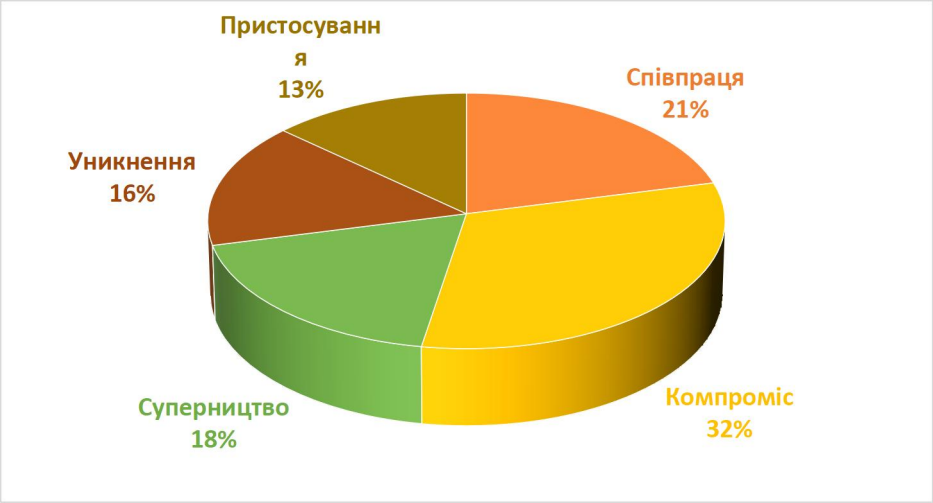
Водночас наявність 26% учнів із низьким рівнем саморегуляції вказує на значну частку дітей, які мають труднощі у контролі емоційних реакцій, схильні до імпульсивної поведінки та не завжди здатні обирати адекватні

способи реагування у конфліктних ситуаціях. Саме ця група учнів потребує цілеспрямованого педагогічного впливу та спеціально організованої корекційно-розвивальної роботи.

Аналіз результатів дослідження стратегій поведінки у конфлікті також виявив чіткі кількісні показники (див. «Рис. 3.2»). Зокрема, **компроміс обрали 12 учнів (32%)**, **співпрацю - 8 учнів (21%)**, що свідчить про наявність у частини дітей орієнтації на конструктивну взаємодію. Разом з тим, **суперництво обрали 7 учнів (18%)**, **уникнення - 6 учнів (16%)**, **пристосування - 5 учнів (13%)**, що свідчить про використання значною частиною учнів неконструктивних або менш ефективних стратегій поведінки.

Рисунок 3.2

«Дослідження стратегій поведінки у конфлікті»

Порівняльний аналіз результатів показав наявність прямого взаємозв’язку між рівнем розвитку саморегуляції та вибором стратегій поведінки у конфліктних ситуаціях. Так, учні з високим рівнем саморегуляції переважно обирають конструктивні стратегії (співпраця, компроміс), демонструють здатність до контролю емоцій та врахування інтересів інших. Натомість діти з низьким рівнем саморегуляції частіше використовують суперництво, уникнення або пристосування, що ускладнює процес ефективного вирішення конфліктів та негативно впливає на міжособистісні взаємини у колективі.

Отримані результати також були підтверджені даними педагогічного спостереження, у ході якого встановлено, що діти з високим рівнем саморегуляції здатні стримувати імпульсивні реакції, аналізувати ситуацію та пропонувати конструктивні рішення. Водночас учні з низьким рівнем саморегуляції частіше проявляють емоційну нестабільність, агресивність або, навпаки, уникають взаємодії.

Таким чином, узагальнення результатів дослідження дозволяє зробити висновок про недостатній рівень сформованості навичок саморегуляції у значної частини молодших школярів та необхідність їх цілеспрямованого розвитку. Це зумовлює потребу у впровадженні спеціально організованої програми, спрямованої на формування емоційної саморегуляції та розвиток конструктивних стратегій поведінки у конфліктних ситуаціях.

Метою програми є розвиток емоційної саморегуляції та формування конструктивних стратегій поведінки у конфліктних ситуаціях у дітей молодшого шкільного віку.

Для досягнення поставленої мети визначено такі **основні завдання програми**:

- формування у дітей здатності розпізнавати та усвідомлювати власні емоції;
- розвиток навичок контролю емоційних реакцій та зниження рівня імпульсивності;
- формування умінь конструктивного спілкування та ефективної взаємодії з однолітками;
- ознайомлення з ефективними способами вирішення конфліктів та формування навичок їх застосування;
- розвиток умінь співпраці, взаємодопомоги та досягнення компромісу.

Реалізація програми ґрунтується на таких **принципах**: урахування вікових особливостей дітей молодшого шкільного віку; доступність та зрозумілість навчального матеріалу; активна участь учнів у виконанні вправ;

забезпечення емоційно безпечного середовища; практична спрямованість діяльності; систематичність та послідовність формування навичок.

Програма розрахована на **6 занять тривалістю 30 - 40 хвилин**, що проводяться у формі тренінгових занять. Кожне заняття включає вступну частину, основний блок із практичними вправами та рефлексивний етап, що забезпечує усвідомлення дітьми отриманого досвіду. (Додаток Г)

Зміст програми орієнтований на поетапний розвиток навичок саморегуляції: від усвідомлення власних емоцій до формування здатності застосовувати конструктивні стратегії поведінки у реальних конфліктних ситуаціях. Впровадження програми сприятиме підвищенню рівня саморегуляції, зниженню проявів імпульсивної поведінки та розвитку ефективної міжособистісної взаємодії у колективі молодших школярів.

Програма розвитку навичок саморегуляції у конфліктних ситуаціях у дітей молодшого шкільного віку має чітко структурований зміст, що передбачає поетапне формування емоційної обізнаності, розвиток умінь самоконтролю та засвоєння конструктивних стратегій поведінки у конфлікті. Послідовність занять забезпечує поступовий перехід від усвідомлення емоцій до практичного застосування навичок саморегуляції у процесі міжособистісної взаємодії. Включає шість взаємопов’язаних занять.

Перше заняття “Світ емоцій” - спрямоване на формування у дітей уявлень про основні емоції та розвиток уміння їх розпізнавати. У процесі заняття учні знайомляться з базовими емоційними станами (радість, сум, гнів, страх, здивування), вчаться визначати їх за мімікою, жестами, інтонацією та описом життєвих ситуацій. Це створює основу для подальшого розвитку емоційної саморегуляції.

Друге заняття “Я і мої емоції” - спрямоване на розвиток здатності до усвідомлення власних емоційних станів. Учні виконують вправи на самоспостереження, вчаться визначати свої почуття у різних ситуаціях, описувати їх словами та аналізувати причини їх виникнення. Особлива увага приділяється формуванню навички вербалізації емоцій.

Третє заняття “Як керувати емоціями” - має на меті формування практичних навичок емоційної саморегуляції. У ході заняття використовуються техніки самоконтролю, зокрема дихальні вправи, вправи на переключення уваги, а також моделювання ситуацій, що викликають емоційне напруження. Діти вчаться контролювати імпульсивні реакції та обирати адекватні способи реагування.

Четверте заняття “Конфлікт і його причини” - спрямоване на ознайомлення учнів із сутністю конфлікту та причинами його виникнення. Учні аналізують типові ситуації шкільного життя, визначають причини конфліктів (непорозуміння, різні інтереси, образи), а також вчаться розуміти, що конфлікт є природною складовою міжособистісної взаємодії.

П’яте заняття “Стратегії поведінки у конфлікті” - передбачає ознайомлення з основними стратегіями поведінки: співпраця, компроміс, суперництво, уникнення та пристосування. За допомогою рольових ігор, аналізу ситуацій та групових обговорень учні вчаться розрізняти ці стратегії, оцінювати їх ефективність та обирати більш конструктивні способи поведінки.

Шосте заняття “Ми вирішуємо конфлікти разом” - спрямоване на узагальнення та закріплення сформованих навичок. У процесі заняття учні беруть участь у рольових іграх та практичних вправах, у яких застосовують набуті знання для конструктивного вирішення конфліктних ситуацій, вчаться домовлятися, слухати співрозмовника та досягати спільного рішення.

У процесі реалізації програми використовуються інтерактивні методи роботи, зокрема рольові ігри, групові обговорення, ситуаційні вправи, елементи тренінгових технологій та педагогічне спостереження. Це забезпечує активну участь дітей у навчальному процесі та сприяє ефективному формуванню навичок саморегуляції.

Очікується, що впровадження програми сприятиме підвищенню рівня емоційної саморегуляції у молодших школярів, розвитку конструктивних

стратегій поведінки у конфліктних ситуаціях, а також покращенню міжособистісних взаємин та психологічного клімату у класному колективі.

3.2. Практичні рекомендації щодо розвитку саморегуляції у конфліктних ситуаціях у молодших школярів

На основі результатів теоретичного аналізу наукових джерел та проведеного емпіричного дослідження було розроблено систему практичних рекомендацій, спрямованих на розвиток саморегуляції та формування конструктивної поведінки у конфліктних ситуаціях у дітей молодшого шкільного віку. Необхідність їх впровадження зумовлена отриманими результатами дослідження, які свідчать про неоднорідність рівня саморегуляції у вибірці: значна частина учнів має середній рівень, а також виявлено групу дітей із низьким рівнем розвитку саморегуляції.

Аналіз отриманих даних показав, що саме рівень сформованості саморегуляції безпосередньо впливає на вибір стратегій поведінки у конфліктних ситуаціях. Учні з високим рівнем саморегуляції частіше демонструють конструктивні способи взаємодії (співпраця, компроміс), тоді як діти з недостатньо сформованими навичками емоційного контролю схильні до імпульсивних реакцій, суперництва, уникнення або пристосування. Це підтверджує необхідність цілеспрямованого педагогічного впливу, спрямованого на розвиток емоційної саморегуляції як важливої складової соціальної компетентності особистості.

З огляду на це, формування саморегуляції має здійснюватися системно, послідовно та за участю всіх суб’єктів освітнього процесу. Комплексний підхід забезпечує узгоджений вплив шкільного та сімейного середовища, що є необхідною умовою стійкого формування навичок самоконтролю та конструктивної поведінки.

Рекомендації для вчителів

Вчитель початкової школи виконує не лише навчальну, а й важливу виховну функцію, пов’язану з формуванням соціальних і емоційних навичок

учнів. Саме в умовах навчальної діяльності створюються ситуації взаємодії, у яких діти навчаються регулювати свою поведінку, вирішувати суперечності та будувати взаємини з однолітками.

У зв’язку з цим доцільно:

- цілеспрямовано формувати позитивний психологічний клімат у класі, який передбачає атмосферу довіри, прийняття та емоційної безпеки. Такий клімат знижує рівень конфліктності та сприяє відкритому вираженню емоцій;
- інтегрувати розвиток емоційної саморегуляції у навчальний процес, використовуючи короткі вправи на початку або наприкінці уроку (наприклад, “назви свій настрій”, “що ти зараз відчуваєш”), що сприяє усвідомленню емоцій;
- систематично використовувати інтерактивні методи навчання, такі як рольові ігри, моделювання ситуацій, групові дискусії, які дозволяють дітям практично відпрацьовувати навички конструктивної поведінки;
- навчати дітей алгоритму вирішення конфлікту, який може включати такі кроки: визначення проблеми, вислуховування сторін, вираження власної позиції, пошук спільного рішення;
- розвивати навички емпатії, звертаючи увагу дітей на почуття інших (“як ти думаєш, що він відчуває?”), що сприяє зниженню агресивних реакцій;
- застосовувати педагогічне посередництво у конфліктних ситуаціях, допомагаючи дітям самостійно знайти рішення, а не нав’язуючи його;
- використовувати позитивне підкріплення, відзначаючи випадки конструктивної поведінки, що сприяє її закріпленню;
- враховувати індивідуальні особливості дітей, зокрема рівень емоційної чутливості, імпульсивності та здатності до самоконтролю.

Таким чином, діяльність учителя має бути спрямована не лише на попередження конфліктів, а й на формування у дітей умінь ефективно їх вирішувати.

Рекомендації для батьків

Сімейне середовище є базовим у формуванні емоційної сфери дитини, тому саме в сім'ї закладаються основи саморегуляції та моделей поведінки у складних ситуаціях. Батькам рекомендується:

- систематично обговорювати з дитиною її емоційні переживання, допомагаючи їй усвідомлювати власні почуття та причини їх виникнення;

- навчати дитину прийнятних способів вираження емоцій, пояснюючи різницю між почуттями та поведінкою (наприклад, "злитися нормально, але бити - ні");

- використовувати метод "емоційного супроводу", коли дорослий допомагає дитині прожити емоцію, не пригнічуючи її, але водночас спрямовуючи поведінку;

- демонструвати власний приклад саморегуляції, оскільки поведінка батьків є моделлю для наслідування;

- навчати дитину аналізувати конфліктні ситуації, обговорюючи можливі варіанти їх вирішення та наслідки різних способів поведінки;

- заохочувати розвиток комунікативних навичок, підтримуючи відкритий діалог та вміння висловлювати власну думку;

- створювати ситуації співпраці, у яких дитина може взаємодіяти з іншими (ігри, спільні завдання), що сприяє розвитку соціальних умінь.

Взаємодія батьків і школи у цьому напрямі забезпечує узгоджений вплив на розвиток особистості дитини.

Рекомендації для дітей

Важливою умовою формування саморегуляції є активна участь самої дитини у цьому процесі. Навчання дітей навичкам самоконтролю повинно бути поступовим і відповідати їх віковим можливостям. Доцільно формувати такі вміння:

- усвідомлювати власні емоції та називати їх, що є основою їх подальшого контролю;

- використовувати прості техніки саморегуляції, зокрема глибоке дихання, паузу перед відповіддю, переключення уваги;

- контролювати імпульсивні реакції, намагаючись діяти обдумано;
- вислуховувати співрозмовника та поважати його думку, навіть якщо вона відрізняється;
- висловлювати свої почуття словами, а не діями, що знижує рівень конфліктності;
- шукати спільні рішення та йти на компроміс, що сприяє досягненню взаєморозуміння;
- звертатися по допомогу до дорослих у складних ситуаціях, що забезпечує безпеку та підтримку.

Формування цих умінь сприяє розвитку відповідальної та соціально зрілої поведінки.

Таким чином, запропоновані рекомендації мають комплексний, системний характер і спрямовані на розвиток ключових компонентів саморегуляції: емоційної обізнаності, самоконтролю та конструктивної поведінки у конфлікті. Їх реалізація дозволяє не лише знизити рівень конфліктності у дитячому колективі, але й сприяє формуванню соціальної компетентності, розвитку комунікативних умінь та підвищенню якості міжособистісної взаємодії.

Практичне значення отриманих результатів полягає у можливості їх використання у діяльності вчителів початкової школи, практичних психологів, соціальних педагогів та батьків з метою створення умов для гармонійного розвитку особистості дитини.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 3

У третьому розділі дослідження було теоретично обґрунтовано та практично підтверджено необхідність цілеспрямованого розвитку навичок саморегуляції у дітей молодшого шкільного віку як важливої умови формування конструктивної поведінки у конфліктних ситуаціях. Аналіз результатів емпіричного дослідження показав, що рівень саморегуляції безпосередньо впливає на вибір стратегій поведінки у конфлікті, що

зумовлює потребу у впровадженні спеціально організованих педагогічних впливів.

На основі отриманих результатів було розроблено програму розвитку навичок саморегуляції у конфліктних ситуаціях, яка передбачає системну роботу з учнями та включає комплекс тренінгових занять. Програма спрямована на розвиток емоційної усвідомленості, формування навичок контролю емоційних реакцій, удосконалення комунікативних умінь, а також оволодіння конструктивними стратегіями вирішення конфліктів (співпраця, компроміс). Її зміст відповідає віковим особливостям молодших школярів та орієнтований на активну участь дітей у процесі навчання через інтерактивні методи роботи.

Крім того, у розділі було розроблено практичні рекомендації для вчителів, батьків та дітей, які спрямовані на формування навичок саморегуляції у повсякденній діяльності. Запропоновані рекомендації враховують специфіку шкільного середовища, особливості сімейного виховання та індивідуальні характеристики дітей, що забезпечує їх практичну значущість і можливість ефективного застосування.

Встановлено, що системна робота з розвитку саморегуляції сприяє зниженню рівня конфліктності серед учнів, підвищенню їхньої здатності до контролю власних емоцій, розвитку навичок ефективної комунікації та формуванню конструктивних моделей поведінки у міжособистісній взаємодії.

Таким чином, результати третього розділу підтверджують доцільність впровадження розробленої програми у практику початкової школи та свідчать про її потенційну ефективність у розвитку соціальної компетентності молодших школярів, покращенні психологічного клімату в учнівському колективі та попередженні деструктивних форм поведінки у конфліктних ситуаціях.

ВИСНОВКИ

У ході виконання кваліфікаційної роботи було теоретично обґрунтовано та емпірично досліджено особливості саморегуляції особистості у конфліктних ситуаціях у дітей молодшого шкільного віку.

У процесі теоретичного аналізу наукових джерел з'ясовано, що саморегуляція є складним психічним процесом, який забезпечує свідоме управління поведінкою, емоціями та діяльністю особистості. Вона включає такі компоненти, як усвідомлення власних емоцій, здатність до їх контролю, планування та регуляція поведінки відповідно до соціальних норм. Встановлено, що рівень розвитку саморегуляції значною мірою визначає ефективність поведінки особистості у ситуаціях міжособистісної взаємодії, зокрема у конфліктних ситуаціях.

Розглянуто психологічні особливості молодшого шкільного віку, який характеризується активним розвитком довільної поведінки, формуванням навичок самоконтролю та емоційної регуляції. У цей період діти навчаються керувати власними емоціями, дотримуватися соціальних норм та будувати взаємодію з однолітками, що робить розвиток саморегуляції особливо актуальним завданням освітнього процесу.

У результаті аналізу проблеми конфлікту встановлено, що конфлікт є невід'ємною складовою міжособистісної взаємодії та може мати як конструктивний, так і деструктивний характер залежно від обраної стратегії поведінки. Основними стратегіями поведінки у конфлікті є співпраця, компроміс, суперництво, уникнення та пристосування. Вибір тієї чи іншої стратегії значною мірою зумовлений рівнем розвитку саморегуляції особистості.

Емпіричне дослідження, проведене серед учнів 4 класу (38 осіб віком 9–10 років), дозволило визначити рівень розвитку саморегуляції та особливості поведінки дітей у конфліктних ситуаціях. Результати показали, що більшість учнів має середній рівень саморегуляції (48%), тоді як високий і низький

рівні представлені однаковою мірою (по 26%). Це свідчить про те, що значна частина дітей перебуває на етапі формування навичок емоційного контролю.

Аналіз стратегій поведінки у конфлікті показав, що найчастіше учні обирають конструктивні стратегії, зокрема компроміс (32%) та співпрацю (21%). Водночас значна частина дітей використовує неконструктивні стратегії: суперництво (18%), уникнення (16%) та пристосування (13%), що вказує на необхідність розвитку навичок ефективної взаємодії.

Узагальнення результатів дослідження підтвердило висунуту гіпотезу про наявність взаємозв'язку між рівнем саморегуляції та вибором стратегій поведінки у конфліктних ситуаціях. Встановлено, що учні з високим рівнем саморегуляції частіше обирають конструктивні стратегії (співпраця, компроміс), тоді як діти з низьким рівнем саморегуляції схильні до неконструктивних способів реагування.

На основі отриманих результатів було розроблено програму розвитку навичок саморегуляції у конфліктних ситуаціях у дітей молодшого шкільного віку, яка включає систему тренінгових занять, спрямованих на розвиток емоційної усвідомленості, формування навичок самоконтролю, розвиток комунікативних умінь та оволодіння конструктивними стратегіями вирішення конфліктів.

Також було розроблено практичні рекомендації для вчителів, батьків та дітей, спрямовані на формування навичок саморегуляції у повсякденному житті. Запропоновані рекомендації мають практичне значення та можуть бути використані у навчально-виховному процесі початкової школи.

Таким чином, мета дослідження досягнута, поставлені завдання виконані, а результати дослідження підтверджують важливість розвитку саморегуляції як ключового чинника формування конструктивної поведінки у конфліктних ситуаціях у дітей молодшого шкільного віку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Блінов О. А., Борейчук І. О. Психологія міжособистісної взаємодії : навч. посіб. Київ : Талком, 2020. 315 с.

2. Бочелюк В. Й. Психологія конфліктної поведінки молоді. Запоріжжя : ЗНУ, 2019. 180 с.

3. Васянович Г. П., Анцупов А. Я. Психологія конфліктів : навч. посіб. Київ : Либідь, 2015. 328 с.

4. Гоулман Д. Емоційний інтелект / пер. з англ. Харків : Віват, 2018. 512 с.

5. Гришина Н. В. Психологія конфлікту / пер. з рос. Київ : Центр учбової літератури, 2016. 480 с.

6. Дроботько І. Д. Практична психологія конфлікту : монографія. Київ : Талком, 2021. 210 с.

7. Зливков В. Л., Лукомська С. О., Копець Л. В. Психологія конфлікту : навч. посіб. Київ : Слово, 2017. 256 с.

8. Карпенко З. С. Психологія саморегуляції: сучасні підходи. Івано-Франківськ : ПНУ, 2018. 280 с.

9. Корнієнко І. О. Особливості емоційної саморегуляції молодших школярів. Наука і освіта. 2020. № 3. С. 45–51.

10. Костик Є. В. Особливості саморегуляції студентів у конфліктних ситуаціях. Збірник наукових праць «Психологічні студії». 2019. № 5. С. 45–52.

11. Крюкова О. В. Саморегуляція особистості в стресових та конфліктних ситуаціях. Психологічний журнал. 2021. № 2. С. 33–40.

12. Лукомська С. О. Психологічні механізми розв'язання міжособистісних конфліктів. Київ : Наукова думка, 2015. 240 с.

13. Максименко С. Д., Кузікова С. Б. Психологія саморозвитку особистості в умовах кризи. Київ : Академвидав, 2016. 320 с.

14. Мельник М. М. Конфліктологія: сучасні виклики. Київ : КНТЕУ, 2022. 215 с.

15. Пірен М. І. Конфліктологія в умовах трансформації суспільства. Київ : МАУП, 2016. 350 с.

16. Савченко О. В. Психологічні аспекти саморегуляції у процесі міжособистісної взаємодії. Збірник наукових праць НДІ психології. 2018. № 12. С. 78–85.

17. Титаренко Т. М. Психологічне здоров'я особистості: засоби самовідновлення в умовах стресу. Київ : Либідь, 2018. 256 с.

18. Чебикін О. Я. Емоційна саморегуляція в умовах конфлікту: теорія і практика. Одеса : СВД Черкасов, 2017. 195 с.

19. Чуйко О. В. Психологія емоційного інтелекту та саморегуляції. Львів : Вид-во ЛНУ, 2019. 210 с.

20. Яценко Т. С. Психоаналіз конфліктних ситуацій. Київ : Знання, 2015. 230 с.

21. Baumeister R. F., Vohs K. D. Handbook of Self-Regulation. 3rd ed. New York : Guilford Press, 2018. 600 p.

22. Coleman P. T., Deutsch M. The Handbook of Conflict Resolution. 3rd ed. San Francisco : Jossey-Bass, 2015. 1024 p.

23. Fisher R., Shapiro D. Beyond Reason: Using Emotions as You Negotiate. New York : Penguin Books, 2016. 256 p.

24. Gross J. J. Emotion Regulation in Daily Life. Emotion. 2020. Vol. 20 (1). P. 1–15.

25. Mayer J. D., Salovey P. Emotional Intelligence in Conflict Settings. Psychological Review. 2017. Vol. 124 (4). P. 450–468.

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А

Адаптована методика діагностики емоційної саморегуляції молодших школярів (на основі підходу Д. Гоулмана)

Інструкція для учнів: Прочитай уважно кожне запитання або ситуацію та обери відповідь, яка найбільше підходить тобі. Не існує правильних або неправильних відповідей - важливо, щоб ти відповідав(ла) чесно.

1. Коли ти сумний/сумна, ти:
а) не розумію, що зі мною
б) іноді розумію
в) добре знаю, що я сумую
2. Коли ти злишся, ти:
а) не помічаю цього одразу
б) помічаю через деякий час
в) одразу розумію, що злюся
3. Коли друг засмучений, ти:
а) не розумію чому
б) іноді здогадуюсь
в) легко розумію його емоції
4. Коли щось не виходить, ти:
а) одразу засмучуєшся і не знаєш чому
б) розумієш, що засмучений
в) можеш пояснити, чому саме засмучений
5. Коли тебе хвалять, ти:
а) не звертаєш уваги
б) трохи радієш
в) відчуваєш радість і розумієш це
6. Коли тебе ображають, ти:
а) одразу реагуєш
б) думаєш, що відчуваєш
в) розумієш свої емоції і пояснюєш їх
7. Якщо ти дуже злишся, ти:
а) кричиш або ображаєш
б) іноді стримуєшся
в) намагаєшся заспокоїтись
8. Коли тебе дратують, ти:
а) одразу реагуєш
б) іноді стримуєшся
в) контролюєш себе
9. Коли щось не виходить, ти:
а) кидаєш справу

б) пробуєш ще раз
в) спокійно шукаєш інший спосіб
10.Якщо друг плаче, ти:
а) не знаєш що робити
б) підходиш іноді
в) намагаєшся допомогти
11.Якщо хтось злиться на тебе, ти:
а) злишся у відповідь
б) іноді стримуєшся
в) намагаєшся поговорити
12.Коли хтось радіє, ти:
а) не звертаєш уваги
б) іноді радієш разом
в) радієш разом з ним

КЛЮЧІ ДОДАТОК А

Система оцінювання

Кожна відповідь оцінюється:

a) - 1 бал
b) - 2 бали
c) - 3 бали

Максимальна кількість балів: 36

Рівні саморегуляції

1. **Низький рівень:** 12–20 балів
2. **Середній рівень:** 21–28 балів
3. **Високий рівень:** 29–36 балів

Інтерпретація результатів

1. **Високий рівень:**Дитина добре розпізнає емоції, контролює їх та здатна до конструктивної взаємодії.
2. **Середній рівень:**Навички саморегуляції сформовані частково, у складних ситуаціях можливі труднощі.
3. **Низький рівень:**Дитина має труднощі з емоційним контролем, схильна до імпульсивної поведінки.

ДОДАТОК Б

Адаптована методика визначення стратегій поведінки у конфлікті для дітей молодшого шкільного віку

Інструкція для учнів: Прочитай кожну ситуацію та обери один варіант відповіді, який найбільше відповідає твоїй поведінці.

1. Ти хочеш гратися, але твій друг хоче іншу гру.

а) Наполягаю на своїй грі
б) Пропоную домовитися
в) Погоджуюся з другом

2. Однокласник взяв твою річ без дозволу.

а) Забираю і сварюся
б) Спокійно кажу, що так не можна
в) Нічого не кажу

3. Під час гри виникла суперечка.

а) Доводжу, що я правий
б) Шукаю рішення разом
в) Виходжу з гри

4. Друг тебе образив.

а) Відповідаю тим самим
б) Розмовляю і пояснюю
в) Ображаюсь і мовчу

5. Ви не можете поділити іграшку.

а) Забираю собі
б) Домовляємось по черзі
в) Віддаю іншому

6. У груповій роботі хтось не погоджується з тобою.

а) Наполягаю на своєму
б) Обговорюємо разом
в) Погоджуюсь

7. Тебе не взяли в гру.

а) Злюсь і ображаю інших
б) Питаю, чи можна приєднатись
в) Йду геть

8. Під час спору ти:

а) Хочу виграти
б) Хочу домовитися
в) Уникаю

9. Якщо виникає конфлікт, ти:

а) Захищаю тільки себе
б) Думаю про всіх
в) Уникаю ситуації

10. Якщо хтось має іншу думку:

а) Переконую його

б) Обговорюю

в) Погоджуюсь або мовчу

КЛЮЧІ ДОДАТОК Б

Обробка результатів

Кожен варіант відповіді відповідає певній стратегії поведінки:

Варіант відповіді	**Стратегія поведінки**
а	Суперництво
б	Співпраця / компроміс
в	Уникнення / пристосування

Інтерпретація результатів

1. Переважають відповіді **а** - домінує стратегія **суперництва**
2. Переважають відповіді **б** - домінують **конструктивні стратегії (співпраця, компроміс)**
3. Переважають відповіді **в** - домінують стратегії **уникнення або пристосування**

Методика є адаптованим варіантом діагностики стратегій поведінки у конфлікті, створеним на основі наукових підходів до класифікації стилів взаємодії у конфліктних ситуаціях. Адаптація передбачає використання доступних для дітей молодшого шкільного віку ситуацій та спрощених формулювань відповідей.

ДОДАТОК В

Карта педагогічного спостереження за проявами саморегуляції та поведінки у конфліктних ситуаціях у молодших школярів

Мета спостереження

Виявлення особливостей емоційної саморегуляції та стратегій поведінки учнів у конфліктних ситуаціях у природних умовах навчальної діяльності.

Інструкція для дослідника

Спостереження проводиться під час уроків, групової роботи, ігор та перерв. Необхідно фіксувати поведінку учнів у ситуаціях взаємодії, особливо у випадках виникнення конфліктів або суперечностей.

Оцінювання здійснюється за визначеними критеріями.

Карта спостереження

№	ПІБ учня	Контроль емоцій	Реакція на конфлікт	Стратегія поведінки	Коментар
1					
2					
3					
…					

Критерії оцінювання

1. Контроль емоцій

- Високий - дитина стримує емоції, контролює поведінку
- Середній - іноді контролює, іноді проявляє імпульсивність
- Низький - не контролює емоції, імпульсивна поведінка

2. Реакція на конфлікт

- Спокійна - намагається вирішити ситуацію
- Емоційна - підвищує голос, проявляє роздратування
- Уникає - не включається у вирішення

3. Стратегія поведінки

- Співпраця

- Компроміс
- Суперництво
- Уникнення
- Пристосування

Умовні позначення (для зручності)

- **В** - високий рівень
- **С** - середній
- **Н** - низький
- **С-п** - спокійна реакція
- **Ем** - емоційна
- **Ун** - уникнення

Приклад заповнення

№	ПІБ учня	Контроль емоцій	Реакція на конфлікт	Стратегія поведінки	Коментар
1	Іваненко	С	Ем	Суперництво	швидко злиться
2	Петренко	В	С-п	Співпраця	пропонує рішення

Метод педагогічного спостереження дозволяє доповнити результати психодіагностичних методик, оскільки фіксує реальні прояви поведінки дітей у природних умовах. Отримані дані використовуються для більш глибокого аналізу рівня розвитку саморегуляції та особливостей поведінки у конфліктних ситуаціях.

ДОДАТОК Г

Зведена таблиця результатів емпіричного дослідження та приклад обробки даних

1. Зведені результати рівня саморегуляції

Рівень саморегуляції	**Кількість учнів**	**% від загальної вибірки (n=38)**
Високий	10	26%
Середній	18	48%
Низький	10	26%
Разом	**38**	**100%**

2. Зведені результати стратегій поведінки у конфлікті

Стратегія поведінки	**Кількість учнів**	**% від загальної вибірки (n=38)**
Співпраця	8	21%
Компроміс	12	32%
Суперництво	7	18%
Уникнення	6	16%
Пристосування	5	13%
Разом	**38**	**100%**

3. Приклад узагальнення взаємозв'язку показників

Рівень саморегуляції	**Переважаючі стратегії поведінки**	**Характеристика**
Високий	Співпраця, компроміс	конструктивна поведінка, контроль емоцій
Середній	Компроміс, інколи суперництво	нестійка саморегуляція
Низький	Суперництво, уникнення	імпульсивність, емоційні реакції

4. Приклад підрахунку (демонстраційний)

Приклад: У групі з високим рівнем саморегуляції (10 учнів):

- 6 учнів - співпраця
- 3 учні - компроміс
- 1 учень - суперництво

Висновок:

домінує конструктивна стратегія поведінки (90%).